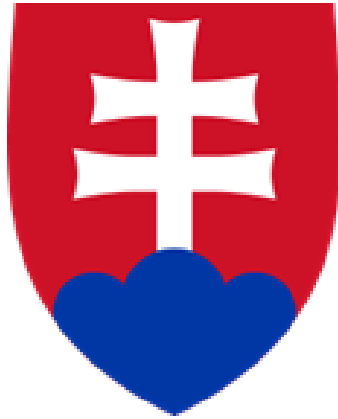

Kancelária verejného ochrancu práv

**Správa verejného ochrancu práv o dodržiavaní ochrany
základných práv a slobôd v procese vnútroštátnych osvojení na
Slovensku**

**Bratislava,
august 2019**

Osvojenie znamená „dať rodinu dieťaťu a nie dieťa rodine“.¹

¹ Fretté proti Francúzsku, Európsky súd pre ľudské práva, 2002.

Predslov

Ako je možné, že na dieťa z centra pre deti a rodinu sa čaká tak dlho, keď ich je tam tak veľa? A prečo musia tak dlho čakať deti? Prečo je potrebná príprava, keď si chcem adoptovať dieťa? Biologických rodičov predsa nikto na nič nepripravuje. Kto kontroluje biologických rodičov v ich rodinách, či sa dobre starajú o svoje deti? Toto je len zopár z mnohých otázok, ktoré zaznievajú od ľudí, ktorí by si chceli adoptovať dieťa a stretávajú sa s prvými povinnosťami v rámci celého procesu osvojenia. A potom sú tu deti. Deti, ktoré nemali to šťastie, aby mali rodičov a rodiny, ktorí by sa o nich chceli a/alebo mohli postarať. Deti, ktoré sa ocitnú v štátnom systéme ani nevedia ako a zostanú v ňom prinajlepšom týždne, niekedy mesiace či roky. Osvojenie je pre tieto deti druhá šanca, ak už nie je iná možnosť. Celý jeho priebeh musí byť preto dostatočne prísny na výber vhodných budúcich rodičov a zároveň dostatočne pružný, aby nám deti neuviazli v celom procese príliš dlho.

Okrem uvedených skutočností, impulzom pre vykonanie prieskumu boli aj množiace sa prípady detí, v ktorých bolo otázne, či sa v ich prípade spravilo všetko preto, aby sa im našla vhodná rodina na Slovensku a v čo najkratšom čase.

V tejto správe preto sumarizujem, akým spôsobom sú legislatívne upravené vnútroštátne osvojenia na Slovensku a aká je prax zo strany úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré popri súdoch zohrávajú v priebehu osvojení veľmi dôležitú úlohu a navrhujem potrebné riešenia.

Mária Patakyová
verejná ochrankyňa práv

Použité skratky

NRS – náhradná rodinná starostlivosť

ústredie práce – Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

úrad práce – úrad práce, sociálnych vecí a rodiny

určený úrad – orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately určený na účely organizovania náhradnej rodinnej starostlivosti, ktorý plní úlohy v rámci procesu osvojenia podľa zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (úrad práce, sociálnych vecí a rodiny v sídle kraja)

zákon o rodine – zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

zákon o sociálnoprávnej ochrane – zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

správny poriadok – zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov

Civilný mimosporový poriadok – zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení zákona č. 137/2019 Z. z.

Dohovor – Dohovor o právach dieťaťa

Európsky dohovor – Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

interná norma – Interná norma č. IN – 040/2018- Usmernenie a odporúčaný postup pre zamestnancov úradov práce, sociálnych vecí a rodiny a zamestnancov pri zabezpečovaní náhradného rodinného prostredia deťom

ESLP – Európsky súd pre ľudské práva

Obsah

1 Úvod	6
2 Deti, ktoré potrebujú novú rodinu	8
2.1 Najlepší záujem dieťaťa	8
2.2 Osvojiteľnosť dieťaťa	9
2.2.1 Trvalá absencia rodičovskej starostlivosti	10
2.2.2 Súhlas biologických rodičov, resp. kedy súhlas nie je potrebný.....	14
2.2.3 Súhlas osvojovaného dieťaťa, príprava dieťaťa na náhradnú starostlivosť	15
2.2.4 Zdravotný stav dieťaťa.....	16
2.2.5 Vek	17
2.2.6 Súrodenecké väzby.....	17
2.3 Hľadanie novej rodiny	19
3 Záujemcovia o osvojenie dieťaťa.....	22
3.1 Podmienky na strane záujemcov o osvojenie	23
3.1.1 Dotazník	24
3.1.2 Správa o zdravotnom stave zájemcu o osvojenie.....	30
3.1.3 Ostatné.....	33
3.1.4 Príprava na osvojenie	35
3.2 Sprostredkovanie kontaktu medzi dieťaťom a žiadateľmi o osvojenie	42
4 Ďalšie zistenia	51
4.1 Úloha súdov v procese osvojenia	51
4.2 Podpora rodín s adoptovaným dieťaťom.....	53
Záver.....	54

1 Úvod

Prieskum o tom, ako prebiehajú vnútroštátne osvojenia na Slovensku prebiehal od júna do decembra 2018. Právnicki Kancelárie verejného ochrancu práv sa v tomto období osobne stretli s viacerými predstaviteľmi odbornej verejnosti, ktorí priamo pracujú s deťmi z centier pre deti a rodinu, deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a ktorí poznajú proces adopcií priamo zo svojich skúseností.

Podstatným zdrojom informácií boli stretnutia s pracovníkmi všetkých ôsmich určených úradov, ktorí spájajú záujemcov o osvojenie s deťmi, ktoré potrebujú novú rodinu, ako aj interné predpisy, ktoré upravujú ich postup, najmä interná norma. Účelom tejto internej normy je zjednotenie postupu úradov práce a zariadení pri zabezpečení náhradného rodinného prostredia, pričom interná norma platí pre všetkých zamestnancov úradov práce, odborov sociálnych vecí a rodiny, oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v SR a pre vybraných zamestnancov zariadení.

V neposlednom rade, zdrojom skúseností s tým, ako proces osvojenia prebieha, boli odpovede priamo od ľudí, ktorí si už dieťa adoptovali alebo v súčasnosti sa o adopciu usilujú. V rámci výzvy verejného ochrancu práv na podelenie sa so svojimi skúsenosťami, reagovalo prostredníctvom verejne dostupného dotazníka 164 jednotlivcov.

Napriek tomu, že zákonná úprava kladie do popredia výraznú úlohu súdov v celom procese, treba poukázať na to, že ešte **oveľa skôr prichádzajú do kontaktu so všetkými dotknutými osobami úrady práce v sídle kraja, tzv. určené úrady**. Miestna príslušnosť určeného úradu závisí od obvyklého pobytu osoby, resp. od jej prechodného pobytu (ak ho má evidovaný v inom kraji, ako trvalý pobyt). Určené úrady zabezpečujú sprostredkovanie² náhradnej rodinnej starostlivosti. Tým rozumieme:

- a) vedenie prehľadu detí, ktorým treba sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť,
- b) evidenciu žiadostí o zapísanie do zoznamu žiadateľov o NRS fyzických osôb, ktoré majú záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, (ďalej len „zoznam žiadateľov“),
- c) prípravu, posúdenie a odporúčanie fyzickej osoby podľa písmena b) na zapísanie do zoznamu žiadateľov,
- d) rozhodovanie o zapísaní fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, do zoznamu žiadateľov,
- e) vedenie zoznamu žiadateľov,

² § 33 ods. 9 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

- f) sprostredkovanie nadviazania osobného vzťahu medzi dieťaťom, ktorému treba sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť a žiadateľom o pestúnsku starostlivosť alebo o osvojenie (ďalej len „žiadateľ“).

Ako z uvedených povinností vyplýva, **určené úrady plnia veľmi dôležitú úlohu, a preto sa tento prieskum zameriaval práve na ich postup, ktorý má viesť k tomu, aby dieťaťu našli novú, vhodnú rodinu. Zároveň sme skúmali aj to, či im to v dostatočnom rozsahu umožňuje právna úprava.**

Pracovnú verziu správy sme z Kancelárie verejného ochrancu práv rozposlali na určené úrady a v marci 2019 sme s nimi uskutočnili stretnutie k obsahu správy. Zisťovaním dodatočných informácií a vyhodnocovaním zaslaných pripomienok a ich zapracovaním, v závislosti od našej možnosti ich akceptácie, sme tak vytvárali priestor na dialóg s cieľom dosiahnuť čo najväčšiu mieru akceptácie našich zistení.

Spolu s publikovaním finálnej verzie správy zverejňujeme aj skrátenú verziu, ktorá by mala byť „sprievodcom“ pre tých, ktorí už kráčajú alebo rozmýšľajú o tom, že by sa vydali na cestu osvojenia dieťaťa a poskytli mu domov. Je to výraz našej vďaky všetkým respondentom a respondentkám za to, že sa podelili s ich skúsenosťami prostredníctvom dotazníka, ktorý sme k tejto téme pripravili.

2 Deti, ktoré potrebujú novú rodinu

V živote dieťaťa môže nastať situácia, kedy sa ani jeden z jeho biologických rodičov nemôže alebo nechce o neho starať. V takom prípade je potrebné pre dieťa zabezpečiť náhradnú starostlivosť. V prvom rade sa uprednostňujú možnosti, ktoré sa ponúkajú v rámci širšej rodiny dieťaťa, prípadne ďalších, jemu blízkych osôb (náhradná osobná starostlivosť). Ak to nie je možné, dieťa sa ocitne v zariadení, v tzv. ústavnej starostlivosti. Avšak, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (úrad práce) musí pri každom dieťati skúmať, či je dieťa vhodné na zabezpečenie náhradnej rodinnej starostlivosti, kam sa radí pestúnska starostlivosť a osvojenie.

My sme sa v rámci prieskumu zamerali aj na to, **aké podmienky musí dieťa splňať, ktoré deti sú potom vyhodnotené ako vhodné na zabezpečenie osvojenia a ako je v tomto procese zohľadňovaný najlepší záujem dieťaťa.**

Ďalším základným právom dieťaťa, ktoré musí byť chránené, je jeho právo vyrastať v biologickej rodine s tým, že možnosť jeho trvalého oddelenia a vytvorenia novej rodiny má byť poslednou možnosťou v prípadoch, kedy pôvodnú rodinu nemožno zachovať.

2.1 Najlepší záujem dieťaťa

Práve najlepší záujem dieťaťa je základný princíp, ktorým by sa mal riadiť celý proces osvojenia. V tomto kontexte ho však nemožno vnímať len ako **potrebu zabezpečiť pre dieťa vhodnú starostlivosť v čo najkratšom možnom čase.**

V zmysle všeobecného komentára č. 14 k Dohovoru je posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa jedinečnou činnosťou, ktorú je treba uskutočniť v každom jednom prípade, vo svetle konkrétnych okolností každého dieťaťa alebo skupiny detí, či detí všeobecne. Okolnosti súvisia s individuálnymi charakteristikami dotknutého dieťaťa alebo detí, okrem iných je to napr. vek, pohlavie, stupeň zrelosti, skúsenosti, príslušnosť k menšinovej skupine, telesné, zmyslové alebo intelektuálne postihnutie, a tiež súvisia aj so sociálnym kontextom, teda s tým, ako dieťa alebo deti žijú, napr. prítomnosť alebo absencia rodičov, kvalita vzťahov dieťaťa s jeho biologickou alebo pestúnskou rodinou, prostredie, v ktorom dieťa žije, z pohľadu jeho bezpečnosti, existencia kvalitných alternatívnych prostriedkov dostupných

pre rodinu, širšiu rodinu, opatrovníkov, atď. Určenie toho, čo je v najlepšom záujme dieťaťa, by sa malo začať posúdením konkrétnych okolností, vďaka ktorým je **každé jedno dieťa jedinečné**. Znamená to, že niektoré prvky sa použijú, iné zas nie a jedinečnosť tiež ovplyvní spôsob, akým bude stanovená ich váha vo vzťahu k ostatným prvkom.

V špecifických prípadoch a okolnostiach si prvky posúdenia najlepšieho záujmu môžu dokonca vzájomne odporovať. V takýchto situáciách je treba jednotlivé prvky posúdiť podľa ich vzájomnej váhy a nájsť riešenie, ktoré čo najlepšie zodpovedá najlepšiemu záujmu dieťaťa alebo detí. Nesmie sa pritom zabúdať na to, že účelom posúdenia a určenia je vymedzenie najlepšieho záujmu dieťaťa, aby dieťa mohlo v plnej miere a účinne využívať a uplatňovať práva zakotvené v Dohovore a v jeho Opčných protokoloch a aby bol zabezpečený jeho celistvý rozvoj.

Pri posudzovaní zrelosti dieťaťa treba prihliadať na úroveň telesného, emocionálneho, kognitívneho a sociálneho rozvoja dieťaťa. Nesmie sa zabúdať na to, že schopnosti dieťaťa sa postupom času vyvíjajú. Rozhodujúce osoby by preto mali uvažovať nad opatreniami, ktoré bude možné revidovať alebo prispôbiť vývoju a neprijímať definitívne a nezvratné rozhodnutia. S ohľadom na to by mali posudzovať nielen telesné, citové, vzdelávacie a iné potreby v konkrétnom momente rozhodnutia, ale aj možné scenáre vývoja dieťaťa a analyzovať ich z krátkodobého aj z dlhodobého hľadiska. V tomto kontexte by rozhodnutia mali posudzovať kontinuitu a stabilitu situácie dieťaťa v prítomnosti aj v budúcnosti.

Filtrom najlepšieho záujmu dieťaťa musíme posudzovať tak podmienky, ktoré musí spĺňať dieťa, aby mohlo byť osvojené, ale aj nastavenie procesu zo strany záujemcov o osvojenie dieťaťa.

2.2 Osvojiteľnosť dieťaťa

Osvojenie je taký druh náhradnej (rodinnej) starostlivosti, kedy sa medzi dieťaťom a osvojiteľom vytvára právne obdobný vzťah ako medzi dieťaťom a jeho biologickým rodičom. Rovnako je tomu aj v prípade osvojiteľových príbuzných a dieťaťa. Tento typ náhradnej starostlivosti má trvalý charakter, a je preto spojený so zánikom rodičovských práv a povinností biologických rodičov. **K osvojeniu by sme mali preto pristupovať len**

v prípadoch, ak sa o dieťa nemôžu jeho biologickí rodičia starať natrvalo, čiže nejde o riešenie ich dočasnej nespôsobilosti starať sa o dieťa.

Zároveň, pre dieťa osvojením vzniká nová právna situácia - natrvalo získava nielen nových rodičov, ale celú rodinu, preto je o to dôležitejšie sledovať, či je to v najlepšom záujme dieťaťa a či je osvojenie **vhodnejšie, ako iné druhy náhradnej starostlivosti. Aby sme prišli k takémuto záveru, právna úprava obsahuje** viaceré podmienky, ktoré musia byť splnené.

2.2.1 Trvalá absencia rodičovskej starostlivosti

Ako sme už uviedli, hľadať náhradnú rodinu pre dieťa je vhodné a má zmysel len vtedy, ak jeho biologickí rodičia objektívne nemôžu alebo nechcú ďalej vykonávať svoju úlohu (tzv. dlhodobý nezáujem o dieťa). Vychádzame z princípu, že **možnosť dieťaťa vyrastať v biologickej rodine má vždy prednosť**, pokiaľ sa to neprieči jeho najlepšiemu záujmu, resp. tým dieťa nie je vážne ohrozené.³

Zachovanie biologickej rodiny dostáva osobitnú ochranu aj v rámci medzinárodných dohovorov. Konkrétne priamo Dohovor zaväzuje svojich signatárov, aby zabezpečili, aby **dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli, iba ak by príslušné úrady na základe súdneho rozhodnutia a v súlade s platným právom a v príslušnom konaní určili, že také oddelenie je potrebné v záujme dieťaťa.**⁴

Nadväzuje na to priamo aj ďalší článok Dohovoru, podľa ktorého **žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému zasahovaniu do jeho súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie** a ani nezákonným útokom na svoju česť a povesť. Dieťa má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.⁵ Bližšie potrebu prednostne chrániť prirodzené rodinné prostredie dieťaťa špecifikuje všeobecný komentár č. 14 k Dohovoru: „Rodina je základnou jednotkou spoločnosti a prirodzeným prostredím pre rast a prosperitu jej členov, najmä detí (preambula Dohovoru). Dohovor celkovo preto poskytuje ochranu práva dieťaťa na rodinný život.

³ Dohovor.

⁴ Čl. 9 ods. 1 Dohovoru.

⁵ Čl. 16 Dohovoru.

Z uvedenej úpravy je preto zrejmé, že **významným prvkom systému ochrany dieťaťa je práve predchádzanie oddeleniu dieťaťa od rodiny a zachovanie rodinnej jednotky.**

S ohľadom na závažnosť vplyvu oddelenia od rodičov na dieťa, by sa takéto oddelenie malo **používať výhradne ako posledné východisko, keď je dieťa ohrozené bezprostredným nebezpečenstvom ublíženia alebo v iných, nevyhnutných prípadoch;** oddelenie by nemalo prebehnúť bez predchádzajúceho uplatnenia všetkých dostupných opatrení, ktoré by dieťa mohli ochrániť. Okrem prípadu, kedy si oddelenie vyžaduje ochrana dieťaťa, by mal zmluvný štát Dohovoru **pred uskutočnením takéhoto zásahu poskytnúť rodičom podporu pri preberaní ich rodičovskej zodpovednosti a obnove alebo pri zlepšení schopností rodiny postarať sa o dieťa. Ekonomické dôvody nie sú dôvodom pre oddelenie dieťaťa od jeho alebo jej rodičov.**

Cieľom usmernenia pre náhradnú starostlivosť o deti je zabezpečiť, aby deti neboli zbytočne umiestňované do náhradnej starostlivosti a v prípade, že je náhradná starostlivosť nevyhnutná, aby bola poskytovaná v primeraných podmienkach rešpektujúc práva a najlepšie záujmy dieťaťa. Konkrétne „finančná a materiálna chudoba alebo podmienky priamo či nepriamo súvisiace s takouto chudobou, by nemali nikdy byť jediným dôvodom odňatia dieťaťa zo starostlivosti rodičov [...], ale mali by sa považovať za signál, že treba rodine poskytnúť primeranú podporu“ (ods. 15)⁶.

Podobne nesmie byť dieťa oddelené od svojich rodičov ani z dôvodu zdravotného postihnutia samotného dieťaťa alebo rodičov. **Opäť musíme zdôrazniť, že o oddelení by sa malo uvažovať len v prípadoch, kedy pomoc rodine, zameraná na zachovanie rodinnej jednotky, nie je dosť účinná na to, aby pomohla predísť riziku zanedbávania alebo opustenia dieťaťa alebo ohrozeniu bezpečnosti dieťaťa.**

V prípade oddelenia dieťaťa od rodiny je zmluvný štát Dohovoru povinný zaručiť, aby situáciu dieťaťa a jeho rodiny posúdil (ak je to možné) **multidisciplinárny tím školených odborníkov** v súčinnosti so súdmi, v súlade s článkom 9 Dohovoru a uistiť sa, že žiadna iná možnosť nebude lepšie zodpovedať najlepšiemu záujmu dieťaťa.

⁶ Rezolúcia Valného zhromaždenia 64/142, príloha. CRC/C/GC/14 15.

Z uvedených konštatovaní vyplýva, že **štát môže uvažovať o vhodnosti osvojenia len v tom prípade, ak využil všetky dostupné prostriedky na sanáciu pôvodnej rodiny**, inak nemôžeme hovoriť o riešení v najlepšom záujme dieťaťa.

Z vykonaného prieskumu vyvstávajú pochybnosti, či štát v prípadoch, kedy sa dieťa stalo osvojiteľným, hoci má svojich biologických rodičov, skutočne vždy zrealizoval všetky dostupné kroky, aby biologických rodičov podporil v ich starostlivosti o dieťa. Narazili sme na situácie, kedy po odňatí detí z rodiny (často pre zlé sociálne pomery a nedostatok sily rodičov vzoprieť sa svojim podmienkam) rodičia v prvých mesiacoch o deti prejavovali záujem, avšak tento postupne upadal priamoúmerne s rastúcim časom odňatia detí z rodiny.

Je nutné uviesť, že **práca s rodinou je v mnohých prípadoch sporadická**, resp. symbolická, deti sa často nachádzajú ďaleko od bydliska rodičov a najmä smerom k rodičom „v problémoch“ neprichádza žiadna efektívna podpora či pomoc, skôr ešte väčšie nároky na preukázanie schopností. Za takejto situácie je väčšia pravdepodobnosť, že rodičia svoju snahu získať deti späť do svojej starostlivosti vzdajú.

Napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Prešov uviedol, že sa výrazne predĺžila doba osvojenia, čo pripisujú okrem iného aj tomu, že sa zlepšila ekonomická situácia rodičov a začali fungovať terénni sociálni pracovníci. Uvedené konštatovanie môže byť indíciou toho, že **deti sa dostávali do systému náhradnej starostlivosti ako dôsledok chudoby rodičov**, resp. nedostatku práce s rodinou.

K priaznivému vývoju systému náhradnej starostlivosti v prospech detí neprispieva ani - opäť z prieskumu zistený - postoj niektorých úradov práce, ktoré nutnosť pracovať s rodinou a pokúsiť sa sanovať prirodzené rodinné prostredie dieťaťa vnímajú len ako prekážku, ktorá zdržuje možnosť zabezpečiť dieťaťu vhodnú náhradnú starostlivosť. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Banská Bystrica uviedol, že vo viacerých prípadoch je to len formálne splnenie pokusov, pričom úradu práce je z dovtedajšej práce s rodinou už zrejmé, že rodičia o deti záujem nemajú, a teda opatrenia smerom k sanácii rodinného prostredia celý proces len zdržujú. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava vníma ako problém, keď centrá pre deti a rodinu sú tie, ktoré vynakladajú úsilie zachovania kontaktu (a nie rodičia) a vozia deti k biologickým rodičom, čím (umelo) zachovávajú ich kontakt, čím sa predlžuje čas, kedy by mohli byť deti osvojiteľné. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Košice uviedol, že proces osvojenia dieťaťa trvá dlho, lebo deti vhodné do náhradnej starostlivosti sú „hlásené“

centrami pre deti a rodinu často až po 2 rokoch (v dôsledku ukladanie výchovných opatrení a pod.).

Realita je teda taká, že navonok sa síce robia opatrenia na sanáciu rodiny, ale len napr. raz za polrok sa sociálny pracovník centra pre deti a rodinu ozve rodičom, čo v žiadnom prípade nemôže mať pozitívny výsledok a zároveň deti, vzhľadom na kontakt s biologickou rodinou, nebývajú klasifikované ako osvojiteľné (aj keď je viac ako otázne, či takéto stretnutia možno posudzovať ako prejavenie skutočného záujmu). V oboch prípadoch prehrávajú práve deti.

Jedným z problémov, ktorý aj podľa určených úradov komplikuje celú situáciu, je **absencia adekvátneho bývania**.⁷ Často je práve chýbajúce vhodné bývanie tým kolieskom, ktoré by výrazne zvýšilo šance rodiny na to, aby opäť mohla spolu fungovať.

Určené úrady sa s nami podelili aj svoje skúsenosti s tým, že biologickí rodičia sú vnímaní najmä ako hrozba. Napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trnava uviedol, že pestúnov majú málo, lebo sa boja biologických rodičov. S takýmto názorom sme sa však stretli takmer na každom úrade práce, kedy sa záujemcovia o deti boja, v prípade pestúnskej starostlivosti, jej dočasnosti a toho, že sa biologická rodina ozve a bude si nárokovať na svoje dieťa. Aj vzhľadom na ďalšie skúsenosti z praxe je zrejmé, že nastavenie a fungovanie pestúnskej starostlivosti na Slovensku si zaslúži samostatný prieskum. Napriek tomu, že sme v rámci tohto prieskumu narazili na viacero nedokonalostí práve pestúnskej starostlivosti, nebudeme ju osobitne v tejto správe rozoberať, ale budeme sa jej venovať v roku 2019.

Z uvedených skutočností sa javí, že **systém náhradnej rodinnej starostlivosti (osvojovania detí) nevychádza primárne zo základných práv dieťaťa, tieto sú do neho len postupne (možno až nasilu) včleňované**. Napríklad už zmieňovaný kontakt s biologickou rodinou a snaha o jej uchovanie je vnímaná ako prekážka, **práca navyše**. Prává podstata týchto zásahov do existujúceho systému nie je v systéme pochopená, výsledkom čoho môže byť, a zrejme v mnohých prípadoch aj je, **len formálne dodržanie práv dieťaťa a legalizácia postupu, ako postupu v najlepšom záujme dieťaťa**.

⁷ Beňová, N., Matiaško, M. Právo na bývanie. SOCIA- Nadácia na podporu sociálnych zmien v spolupráci s občianskym združením Proti prúdu, vydavateľom časopisu NOTA BENE, 2018, s. 13-18.

Nemožnosť zverenia do náhradnej osobnej starostlivosti

Možnosť zverenia dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti má prednosť pred osvojením a priebežne sa u dieťaťa táto možnosť skúma aj v prípade, ak už je zaradené do zoznamu na osvojenie.⁸ To len potvrdzuje, že osvojenie má byť využívané ako posledné dostupné riešenie.

Domnievame sa, že tak ako sa iba *pro forma* kontaktuje biologická rodina dieťaťa, aby sa preukázala snaha pomôcť jej, rovnakým spôsobom sa (ne)pracuje aj so širšou rodinou dieťaťa (napr. jednorazové oslovenie príbuzenstva dieťaťa, ak vôbec), čím sa dosahuje stav, kedy sa radšej dieťa umiestni do úplne novej rodiny, ako by malo vyrastať vo svojej pôvodnej, aj keď nie s rodičmi.

2.2.2 Súhlas biologických rodičov, resp. kedy súhlas nie je potrebný

Ak biologickí rodičia dieťaťa žijú, no o dieťa sa nemôžu alebo nechcú starať, neznamená to automaticky, že dieťa môže byť osvojené. Ak biologickí rodičia žijú, je potrebný ich súhlas na osvojenie dieťaťa, pokiaľ nenastala niektorá zo situácií, keď sa ich súhlas nevyžaduje.

Podľa zákona o rodine sa súhlas žijúcich biologických rodičov nevyžaduje, resp. sa naň neprihliada, a to ani v prípade maloletého rodiča maloletého dieťaťa, ak:

- a) počas najmenej šiestich mesiacov neprejavovali skutočný záujem o maloleté dieťa najmä tým, že ho nenavštevovali, neplnili si pravidelne a dobrovoľne vyživovaciu povinnosť k maloletému dieťaťu a nevynaložili úsilie upraviť si svoje rodinné a sociálne pomery tak, aby mohli osobne vykonávať starostlivosť o maloleté dieťa, ak im v prejavení záujmu nebránila závažná prekážka, alebo
- b) počas najmenej dvoch mesiacov po narodení dieťaťa neprejavili o dieťa žiadny záujem, ak im v prejavení záujmu nebránila závažná prekážka, alebo
- c) je rodičom žena, ktorá požiadala o utajenie svojej osoby v súvislosti s pôrodom podľa osobitného predpisu a počas najmenej dvoch mesiacov po narodení dieťaťa neprejavila o dieťa žiadny záujem, alebo

⁸ podľa § 33 ods. 1 zákon o sociálnoprávnej ochrane „Ak rodičia nezabezpečujú, alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa a nie je možné dieťa zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sprostredkuje dieťaťu pestúnsku starostlivosť alebo osvojenie.“

d) dajú súhlas na osvojenie vopred bez vzťahu k určitým osvojiteľom.⁹

Z prieskumu vyplýva, že súhlas biologických rodičov s osvojením sa tiež vníma najmä ako formálna prekážka, ktorá predlžuje proces, kedy je dieťaťu sprostredkované osvojenie, resp. **úrady práce vnímajú potrebu súhlasu ako bariéru, ktorá dieťaťu bráni dostať sa k možnosti osvojenia**, teda je možný len iný typ náhradnej starostlivosti, pričom osôb ochotných vziať dieťa do iného druhu starostlivosti je málo.

2.2.3 Súhlas osvojovaného dieťaťa, príprava dieťaťa na náhradnú starostlivosť

Zákon o rodine tiež ustanovuje, že ak je maloleté dieťa schopné posúdiť dosah osvojenia, je potrebný aj jeho súhlas. Uvedené ustanovenie vychádza z práva dieťaťa vyjadriť sa ku všetkým veciam, ktoré sa ho dotýkajú.¹⁰

Z prieskumu vyplynulo, že **súhlas dieťaťa sa zisťuje v rámci prípravy dieťaťa na osvojiteľskú starostlivosť**. Príprava dieťaťa sa vykonáva okrem prípadov, ak by pre nízky vek dieťaťa nespĺnila svoj účel. Vykonáva ju úrad práce alebo akreditovaný subjekt v spolupráci so zariadením, kde je dieťa umiestnené. Príprava obsahuje sociálne poradenstvo, informácie o účinkoch náhradnej rodinnej starostlivosti a psychologickú starostlivosť (ďalej len „príprava dieťaťa“) spôsobom primeraným veku a rozumovej vyspelosti dieťaťa.

Z informácií poskytnutých určenými úradmi sme zistili, že súhlas dieťaťa v kombinácii s osvojením nehrá veľkú rolu, pretože nie je záujem o osvojovanie starších detí, u ktorých prichádza do úvahy, že sú schopné sa k veci vyjadriť. Interná norma čiastočne reflektuje aj na možnosť, že dieťa nebude súhlasiť s osvojením.¹¹ Nie je však zrejmé, či a ak áno, **v akom momente je nesúhlas dieťaťa akceptovaný ako relevantný pre posúdenie vhodnosti osvojenia**. Napriek tomu, že niektoré určené úrady uviedli, že v prípade vyjadrenia nesúhlasu dieťaťa s náhradnou rodinnou starostlivosťou mu ju nesprostredkujú, domnievame sa, že **názor dieťaťa na osvojenie býva málokedy faktorom, ktorý sa zohľadňuje**. Rovnako je to aj v ďalších konaniach, ktoré sa priamo týkajú dieťaťa, ktoré sme v roku 2016 skúmali osobitne v trestných a v civilno-právnych konaniach.

⁹ § 102 ods. 1 zákona o rodine.

¹⁰ čl. 12 Dohovoru.

¹¹ „V prípade, ak dieťa odmieta NRS, je dôležité mu naďalej vysvetľovať význam NRS a poskytnúť mu odbornú psychologickú starostlivosť. Prípravu dieťaťa je potrebné citlivo vykonať, a to takým spôsobom, ktorý v dieťati nevyvolá negatívne pocity z prípadnej neúspešnosti sprostredkovania NRS.“

2.2.4 Zdravotný stav dieťaťa

Ďalšou požiadavkou, ktorá ovplyvňuje možnosť dieťaťa byť osvojené, je jeho zdravotný stav. V zmysle internej normy vychádzajúcej z platnej právnej úpravy, v prípade takého zdravotného stavu dieťaťa, ktorý odôvodňuje potrebu umiestnenia v zariadení, resp. zabezpečovanie zdravotnej starostlivosti o dieťa je možné výlučne pobytovou formou, sa dieťaťu osvojenie nezabezpečuje, resp. ide o prekážku na strane dieťaťa, kedy by osvojenie dieťaťa nesplnilo svoj účel.

Uvedená skutočnosť sa potvrdila aj v rámci vykonávaného prieskumu, z ktorého vzišlo, že **príliš nepriaznivý zdravotný stav dieťaťa môže byť prekážkou, pre ktorú sa osvojenie dieťaťa nepovažuje za riešenie v jeho najlepšom záujme**. Posúdenie, kedy dieťa nie je odporúčané na osvojenie je na rozhodnutí centra pre deti a rodinu v súčinnosti s úradom práce. Skúsenosti určených úradov sú v zásade podobné.

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava uviedol, že prekážkou môže byť diagnóza ako detská mozgová obrna, a tiež napr. ležiace deti; Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trnava má zas skúsenosť, že problémom býva syfilis, ľudský papilomavírus (ďalej len „HPV“), závislosť na drogách a alkohole, postihnutia čreva, ležiace diagnózy; Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Nitra uviedol ťažké neurologické poruchy a syndróm závislosti. Zo skúseností Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny Trenčín sa na osvojenie neodporúčajú deti, ktoré potrebujú starostlivosť v špecializovaných skupinách centier pre deti a rodinu, podľa Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina, deti s ťažkými duševnými poruchami a s ťažkým zdravotným postihnutím veľmi ťažko nachádzajú nové rodiny, ak vôbec. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Prešov potvrdil, že problémom bývajú psychiatrické ochorenia detí, resp. ak majú záťaž od rodičov v anamnéze, tak sa čaká, kým dieťa podrastie a či sa u neho prejavia nejaké poruchy alebo nie.

Vhodnosť osvojenia, vzhľadom na zdravotný stav, sa posudzuje v rámci individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa - či by osvojenie splnilo svoj účel, či by pre dieťa, vzhľadom na zdravotný stav, bolo osvojenie prospešné a prihliada sa aj na to, či je v záujme dieťaťa, aby bolo na osvojenie ponúkané, ak je len malá šanca, že niekto bude ochotný si ho osvojiť. Hranice nie sú dané, v zmysle inštrukcií ústredia práce sa u každého dieťaťa má posudzovať, či sa zdravotné postihnutie neprieči účelu osvojenia.

2.2.5 Vek

Podľa § 99 ods. 2 zákona o rodine, osvojiť možno iba maloleté dieťa, ak je osvojenie v jeho záujme. Podľa internej normy ústredia práce by účel osvojenia neplnilo ani osvojenie dieťaťa vo veku blízkomu dospelosti, resp. takéto deti úrad práce nezaradí do zoznamu detí na zabezpečenie osvojenia či pestúnskej starostlivosti. **Určenie takejto vekovej hranice vníma pravdepodobne účel osvojenia iba ako dočasnú starostlivosť**, čiže nevníma význam osvojovania dospelých osôb, a to napriek tomu, že osvojenie znamená novú rodinu na celý život. Nehovoriac o tom, akým spôsobom sa mení aj celková právna situácia dotknutých osôb. Na prípadné určenie vekových hraníc by však bola potrebná samostatná analýza a spolupráca viacerých odborníkov z rôznych oblastí.

2.2.6 Súrodenecké väzby

Vzhľadom na to, že osvojením dieťaťa zanikajú akékoľvek jeho väzby na pôvodnú, biologickú rodinu a vznikajú nové, s rodinou osvojiteľa, ďalším faktorom, ktorý vplýva na osvojiteľnosť dieťaťa je, či má alebo nemá súrodencov a či medzi nimi existuje **súrodenecká väzba**.

V zmysle všeobecného komentára č. 14 k Dohovoru je vo vzťahu k najlepšiemu záujmu dieťaťa potrebné posudzovať a brať do úvahy aj jeho vzťahové väzby k súrodencom: **„Ak sa oddelenie stane nevyhnutným, rozhodujúce osoby musia zaručiť, aby dieťa, pokiaľ to nie je v rozpore s jeho alebo jej najlepším záujmom, udržiavalo spojenie a vzťahy so svojimi rodičmi a rodinou (súrodencami, príbuznými a osobami, ku ktorým má silný osobný vzťah).** Pri rozhodnutiach o frekvencii a dĺžke návštev alebo iného kontaktu pri umiestnení dieťaťa mimo rodiny je nevyhnutné zohľadniť kvalitu vzťahov a potrebu ich udržiavania.“

Súčasťou zachovania rodinného prostredia je aj zachovanie väzieb dieťaťa v širšom zmysle slova. Tieto väzby sa týkajú širšej rodiny ako sú starí rodičia, strýkovia a tety, ale aj priatelia, škola a širšie prostredie, ktoré sú veľmi dôležité najmä vtedy, ak rodičia žijú oddelene na iných miestach.

Platná právna úprava na to pamätá v tom smere, že súčasťou „posudku“, či je dieťa vhodné na osvojenie, je aj vyjadrenie k **potrebe zachovať súrodenecké väzby**, pričom v zmysle internej normy ústredia práce je potrebné posúdiť súrodenecké väzby dieťaťa

so zameraním na ich kvalitu a vyjadriť sa k možnosti súrodencov oddeliť, resp. či a akým spôsobom je potrebné súrodenecké väzby zachovať.

Z prieskumu sme zistili, že **určené úrady sú si vedomé potreby zachovávať súrodenecké väzby, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa**. Avšak vzhľadom na to, že záujemcovia o osvojenie dieťaťa preferujú osvojenie jedného, max. dvoch detí naraz, väčšie súrodenecké skupiny sú z tohto pohľadu, kvôli súrodeneckým väzbám, opäť vnímané ako tie, u ktorých existuje prekážka osvojenia.

Určené úrady v rozhovoroch uvádzali rôzne dôvody, kedy **nevnímali potrebu zachovať súrodeneckú väzbu** ako vhodnú pre dieťa, resp. v jeho najlepšom záujme, hoci je zrejmé, že **išlo najmä o odraz skutočnosti, že žiadatelia o také deti záujem nemajú**. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava uviedol, že väčšia tendencia zachovávať súrodenecké väzby, resp. netrhať súrodencov od seba je na východe krajiny, kde sa nachádzajú väčšie súrodenecké skupiny, o ktoré je zároveň aj najmenší záujem. **Kriticky vnímajú zachovávanie súrodeneckých väzieb, ktoré sú len formálne**, čiže medzi súrodencami neexistuje pevné citové puto, a to najmä v prípadoch narodenia nového súrodenca v čase, keď ostatní súrodenci sú už umiestnení v centrách pre deti a rodinu. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trnava zastáva kritický postoj k zachovávaniu súrodeneckých väzieb, ktoré v prípade väčších súrodeneckých skupín zostávajú v prostredí centra pre deti a rodinu, keďže nikto nie je ochotný sa o takú skupinu starať. Problémom je aj potreba udržiavať kontakty medzi súrodencami, čo nie sú mnohí žiadatelia ochotní robiť. Trnavský úrad práce uviedol, že súrodenci sa vždy môžu skontaktovať potom v dospelosti, keď budú chcieť. To je síce pravda, ale otázkou zostáva, či je správne, aby takéto rozhodnutie za deti robil na začiatku ich života štát a **či im spoločne strávený čas nebude neskôr chýbať**.

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Nitra naproti tomu vníma **väzby medzi súrodencami nielen ako už existujúce citové puto, ale aj puto genetické a podporuje zachovávanie väzieb aj v prípade neexistencie reálnej väzby**, napr. keď sa narodí mladší súrodenec, tak sa snažia umiestniť ho k ostatným súrodencom. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina tiež načrtol, že starší súrodenci sú pre mladších „príťaž“, keďže je záujem o osvojenie čo najmladších detí. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Banská Bystrica uviedol, že je tendencia väčšie súrodenecké skupiny rozdeľovať do menších s tým, že sa aspoň zabezpečujú kontakty medzi súrodencami, sám ale vníma, že **starší súrodenci môžu mať záujem o svojich novonarodených súrodencov a vytvárajú si väzbu aj bez reálneho**

kontaktu. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Košice potvrdil, že sa postupne upúšťa od toho, aby sa súrodenecké skupiny netrhali, avšak pri sprostredkovaní zohľadňuje odborné posúdenie súrodeneckých väzieb.

Súrodenecké väzby sú však vyjadrením práva dieťaťa na zachovanie jeho totožnosti, včítane štátnej príslušnosti, mena a rodinných záväzkov v súlade so zákonom a s vylúčením nezákonných zásahov,¹² a tiež právom na rešpektovanie rodinného života.¹³ V tomto smere by ich zachovávanie malo byť chápané v širšom slova zmysle, nielen ako potrebu chrániť dieťa pred traumou v prípade pretrhnutia už existujúcej silnej citovej väzby k súrodencovi.

V praxi však vidíme, že sa od zachovávanie súrodeneckých väzieb upúšťa, a to z dôvodu, že samostatne sa dieťa osvojuje jednoduchšie, pričom tým **v systéme vôbec nevzniká podpora súrodenecké väzby podporovať, utužovať či vytvárať**, pokiaľ tieto z dôvodov nefungujúcej základnej biologickej rodiny vytvorené ani neboli. Vnímame, že potreba zabezpečenia náhradnej rodinnej starostlivosti v novej rodine je významne uprednostňovaná pred zachovaním alebo vytváraním súrodeneckých väzieb, čo môže byť na ujmu viacerých práv dieťaťa. Nestretli sme sa s vnímaním súrodeneckých väzieb ako prirodzene existujúceho puta, ktoré môže pre dieťa slúžiť práve aj v dospelosti ako významná podpora. Na to je ale **potrebná najprv podpora vytvárania silných súrodeneckých väzieb.**

2.3 Hľadanie novej rodiny

V prípade, že dieťa spĺňa všetky zákonné požiadavky, a teda je vyhodnotené, že osvojenie je v jeho najlepšom záujme a zároveň neexistujú prekážky pre osvojenie dieťaťa, **dieťa prejde prípravou na osvojenie.** Po vyhodnotení, že táto prebehla úspešne, je na súd podaný návrh na vyslovenie osvojiteľnosti dieťaťa. Takéto dieťa je zaradené do zoznamu na sprostredkovanie pestúnskej starostlivosti alebo osvojenia a **určený úrad je povinný aktívne hľadať pre dieťa náhradnú rodinu.**

Dôležitou súčasťou celého procesu je **vedenie zoznamu detí, pre ktoré je potrebné sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť.** Deti vhodné na pestúnsku starostlivosť alebo osvojenie sú vedené v jednom zozname, hoci právna kvalita týchto dvoch typov starostlivosti je významne odlišná. Je to aj z dôvodu, že niektoré deti sú vhodné

¹² Čl. 8 Dohovoru.

¹³ Čl. 8 Európskeho dohovoru.

na sprostredkovanie oboch druhov náhradnej rodinnej starostlivosti, pri niektorých prichádza do úvahy iba pestúnska starostlivosť.

Dieťa je v zozname zaradené spolu s rozsiahlou **spisovou dokumentáciou**,¹⁴ ktorá obsahuje, okrem iného, značné množstvo intímnych údajov o dieťati, vrátane sociálnej správy, detailných údajov o zdravotnom stave, sociálnom pôvode, výzore či vývoji a o správaní (vrátane fotiek, videa). Pričom, **sociálna správa obsahuje**

- a) základné údaje o dieťati,
- b) základné údaje o rodičoch dieťaťa, jeho starých rodičoch, súrodencoch a iných fyzických osobách, ku ktorým má dieťa blízky vzťah,
- c) informácie o psychickom vývine, fyzickom vývine a sociálnom vývine dieťaťa a o ich aktuálnej úrovni, o zvykoch dieťaťa o dôležitých udalostiach jeho života,
- d) dôvody, pre ktoré bolo dieťa odňaté zo starostlivosti rodičov,
- e) informácie o možnostiach úpravy rodinných pomerov dieťaťa,
- f) odporúčanie formy náhradnej rodinnej starostlivosti.¹⁵

Nie je však zrejmé, či sa s týmito, pre dieťa mimoriadne citlivými údajmi zaobchádza takým spôsobom, aby bola maximálne zabezpečená **ľudská dôstojnosť** týchto **detí** a neboli predmetom niekedy až ponižujúcich hodnotení najmä zo strany žiadateľov, prípadne aj samotných pracovníkov úradu práce.

Pred sprostredkovaním nadviazania osobného vzťahu s dieťaťom musia byť žiadateľovi poskytnuté všetky informácie o dieťati dôležité na jeho rozhodnutie prijať dieťa do NRS, sociálna správa o dieťati, fotografie dieťaťa, obrazový a zvukový záznam dieťaťa.¹⁶ Neraz je tak dieťa podrobené posudzovaniu, či je dost „kvalitné“, aby si ho budúci osvojitelia

¹⁴ Podľa § 34 ods. 1 zákona o sociálnoprávnej ochrane, Spisová dokumentácia obsahuje

- a) rozhodnutie súdu o nariadení ústavnej starostlivosti alebo neodkladného opatrenia súdu podľa osobitného predpisu,
- b) rozhodnutie súdu, že dieťa je osvojiteľné, ak bolo vydané,
- c) sociálnu správu o dieťati,
- d) správu o zdravotnom stave dieťaťa,
- e) rodný list dieťaťa; ak je získanie rodného listu spojené s ťažko prekonateľnou prekážkou, doloží orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately písomnú informáciu o dôvodoch, pre ktoré nie je možné doložiť rodný list do spisovej dokumentácie a rodný list dieťaťa doloží dodatočne,
- f) obrazový a zvukový záznam o podstatných udalostiach v živote dieťaťa,
- g) fotografiu dieťaťa nie staršiu ako dva mesiace,
- h) posudok o zdravotnom postihnutí dieťaťa podľa osobitného predpisu,³²⁾ ak bol vydaný,
- i) správu o príprave dieťaťa na náhradnú rodinnú starostlivosť, ktorej súčasťou je vyjadrenie k citovým väzbám dieťaťa k súrodencom.

¹⁵ § 34 ods. 3 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

¹⁶ § 42 ods. 2 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

zobrali, čo považujeme z pohľadu dieťaťa za ponížujúci proces. Napriek tomu, že je nepochybne lepšie, že si deti nemusia prechádzať nespočetnými stretnutiami so žiadateľmi a prípadnými následnými odmietnutiami, aj súčasný systém pripomína „ponúkanie“ detí ľuďom. Je potrebné nájsť a určiť hranicu, aké údaje je nutné a zároveň vhodné žiadateľom o dieťaťu uviesť (aby nedošlo k ich zavádzaniu), ale aby bola zabezpečená aj ochrana dieťaťa a zároveň, aby informácie o dieťaťu boli prezentované takým spôsobom, aby bola v procese hľadania vhodných osvojiteľov pre dieťa zachovaná jeho dôstojnosť.

Celkovo vnímame potrebu ustálenia vnímania a nastavenia celého procesu osvojovania ako hľadania vhodných osvojiteľov pre dieťa a nie naopak. Zaužívané slovné formulácie „ponúkame dieťa“, „dieťa nie je vhodné“, „o dieťa nie je záujem“, „dieťa nikto nechce“, „požiadavky na dieťa“ podporujú **deformáciu systému** tak, že na úkor základných práv detí sa preferujú nie práva, ale niekedy až absurdné požiadavky žiadateľov (napr. pohlavie dieťaťa, farba očí a pod.)

3 Záujemcovia o osvojenie dieťaťa

Tak, ako na jednej strane vystupuje dieťa, ktoré potrebuje rodinu, **na druhej strane**, ako ten aktívny článok **stoja fyzické osoby, ktoré majú záujem osvojiť si dieťa a ponúknuť mu vytvorenie spoločnej rodiny** (ďalej len „záujemca o osvojenie“). Aby však osoba vôbec mohla byť oslovená ako potenciálny rodič pre dieťa, je potrebné, aby každý záujemca o osvojenie splnil určité podmienky. A práve tento proces preukázania schopnosti prijať dieťa a následný spôsob sprostredkovania kontaktu s dieťaťom, bývajú najčastejšie spochybňované tak z pohľadu odbornej verejnosti, ako aj zo strany samotných záujemcov, pričom v oboch prípadoch je to z rozličných dôvodov.

Rovnako netreba zabúdať na to, že tak, ako sú v celom konaní osvojenia dotknuté práva detí, môže dôjsť tiež k zásahu do práv záujemcov o osvojenie. Konkrétne ide najmä o to, aby **v rámci celého procesu bolo dodržané rovnaké zaobchádzanie voči všetkým záujemcom o osvojenie dieťaťa bez rozdielu¹⁷** a aby **v každom bode konania** bola zachovaná ich dôstojnosť.

Zákon o rodine rozoznáva, že záujemcom o osvojenie si dieťaťa môžu byť **manželské páry, vo výnimočných prípadoch**, ak je to v záujme dieťaťa, **aj osamelé osoby**.¹⁸ Práve určenie výnimočných prípadov často spôsobuje problémy, najmä rozličným výkladom, čo si pod nimi predstaviť a akým spôsobom ich uplatňovať pri rozhodovaní. Otázkou tiež zostáva, či o výnimočnosti prípadu má rozhodovať súd v konaní o predosvojiteľskej starostlivosti alebo až v konaní o osvojení, alebo či má byť výnimočnosť posudzovaná ešte skôr, určeným úradom. Prieskum poukázal na to, že rozdiely vo výklade nastávajú pri oslovovaní potenciálnych budúcich osvojiteľov, čomu sa v tejto správe venujeme v samostatnej podkapitole ([3.2 Sprostredkovanie kontaktu medzi dieťaťom a žiadateľmi o osvojenie](#)).

¹⁷ Čl. 12 ods. 1 a 2 Ústavy SR.

¹⁸ § 100 zákona o rodine „Osvojiť maloleté dieťa môžu manželia alebo jeden z manželov, ktorý žije s niektorým z rodičov dieťaťa v manželstve, alebo pozostalý manžel po rodičovi alebo osvojiteľovi maloletého dieťaťa. Maloleté dieťa môže výnimočne osvojiť aj osamelá osoba, ak sú splnené predpoklady, že osvojenie bude v záujme dieťaťa.“

3.1 Podmienky na strane záujemcov o osvojenie

V zmysle ustanovenia § 98 zákona o rodine je základnou podmienkou, ktorú musí spĺňať záujemca o osvojenie, jeho spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu. Zákon však na zájemcu o osvojenie – potenciálneho osvojiteľa – kladie i ďalšie podmienky, a to

- a) osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné a morálne,
- b) spôsob života záujemcu o osvojenie a života osôb, ktoré so záujemcom o osvojenie žijú v spoločnej domácnosti, garantujúci, že osvojenie bude v záujme maloletého dieťaťa,
- c) zápis do zoznamu žiadateľov o osvojenie podľa osobitného zákona, ktorým je zákon o sociálnoprávnej ochrane.

Zapísaniu do zoznamu žiadateľov o osvojenie predchádza zákonom predpísaný postup. Záujemca o osvojenie musí určenému úradu podať písomnú žiadosť, pričom v nej musia byť uvedené osobné údaje záujemcu o osvojenie v rozsahu meno, priezvisko, dátum a miesto narodenia, bydlisko, rodné číslo a ďalšie údaje potrebné na vyžiadanie odpisu z registra trestov. Osobné údaje o zájemcovi o osvojenie, zasielané v elektronickej podobe prostredníctvom elektronickej komunikácie Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, sú potrebné na účely vydania odpisu z registra trestov. **K žiadosti musia byť priložené zákonom predpísané doklady, ktorými sú**

- a) dotazník,
- b) správa o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie,
- c) **doklad o majetkových pomeroch na preukázanie primeraného majetkového základu na plnenie ekonomicko-zabezpečovacej funkcie rodiny.**

Ak je záujemcom o osvojenie manželský pár, manželia podávajú spoločnú žiadosť, spolu s overenou fotokópiou sobášneho listu, pričom určený úrad o nich vedie aj spoločnú spisovú dokumentáciu.¹⁹

Dňom doručenia žiadosti začne určený úrad správne konanie o zapísanie do zoznamu žiadateľov v zmysle správneho poriadku. V tomto prípade žiadatelia nie sú upovedomení

¹⁹ § 35 ods. 1-3 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

o jeho začatí. Inak by tomu bolo napr. v prípade, ak by určený úrad začínal konanie o vyradení zo zoznamu žiadateľov.

Záujemca o osvojenie je povinný absolvovať prípravu na vykonávanie NRS, po skončení ktorej je vyhotovená záverečná správa. V rámci záverečnej správy o príprave na vykonávanie NRS nesmie chýbať napríklad zhodnotenie predpokladov vychovávať dieťa, musí obsahovať charakteristiku osobnosti záujemcu o osvojenie a ďalšie skutočnosti (viď podkapitola [3.1.4 Príprava na osvojenie](#)).

3.1.1 Dotazník

Neoddeliteľnou súčasťou písomnej žiadosti záujemcu o osvojenie o jeho zapísanie do zoznamu žiadateľov o osvojenie je dotazník. V súčasnosti ide o päťstranový dokument, ktorý záujemca o osvojenie nájde na webovej stránke ústredia práce,²⁰ tiež je možné ho získať osobne na oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately ktoréhokoľvek úradu práce. Údaje v dotazníku musia byť uvedené pravdivo a úplne. Dotazník sa člení na tri časti, a to na údaje o záujemcovi o osvojenie, na údaje o jeho príjmových a majetkových pomeroch a na údaje o rodinnom prostredí. Prvou časťou dotazníka sa zisťuje, okrem iného, najvyššie dosiahnuté vzdelanie záujemcu o osvojenie, jeho súčasné i predchádzajúce zamestnanie, či bol/je evidovaný v zozname uchádzačov o zamestnanie. Druhá časť preveruje, aký príjem záujemca o osvojenie má, či je vlastníkom nejakej nehnuteľnosti, či žije v byte alebo v dome a či má poistenie (životné, úrazové, dôchodkové).

Najrozsiahlejšiu časť dotazníka predstavuje tretia časť, pojednávajúca o rodinnom prostredí, ktorou sa má zistiť nielen to, v akom prostredí záujemca o osvojenie žil a vyrastal a aká je jeho súčasná rodinná situácia, ale aj to, aký má záujemca o osvojenie vzťah k deťom vo všeobecnosti, **aké sú jeho predstavy o dieťati, ktoré by si chcel osvojiť** a čo ho motivovalo k rozhodnutiu osvojiť si dieťa. V dotazníku by mal záujemca o osvojenie tiež zhodnotiť svoju schopnosť prijať „iné“ dieťa s ohľadom na jeho identitu, zdravotné znevýhodnenie, kultúrne, etnické, náboženské, jazykové a iné zvyklosti.

Z prieskumu uskutočneného na ôsmich určených úradoch možno konštatovať, že akýmsi „prototypom“ najžiadanejšieho dieťaťa je zdravé, nerómske a čo možno najmenšie²¹

²⁰ <https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/SSVaR/tlaciva/dotaznik.pdf>.

²¹ V zmysle najmladšie.

dieťa. S takýmto „ideálnym typom“ dieťaťa na osvojenie sa v jeho rôznych pomenovaniach stretávajú zamestnanci určených úradov vo väčšine prípadov. Zo zistení jednoznačne vyplýva, že **vek, zdravotný stav a etnická príslušnosť dieťaťa sú tri hlavné kritériá**, ktoré v rozhodovaní záujemcov o osvojenie hrajú najväčšiu úlohu. Sekundárne sa k nim pripája aj pohlavie dieťaťa.

Na mieste vyvstáva otázka, do akej miery sú zájemcovia o osvojenie, a teda potenciálni osvojitelia, ktorí sa majú stať rodičmi konkrétneho dieťaťa, oprávnení k „výberu“. Pri porovnaní so situáciou, keď sa rodičom narodí ich biologické dieťa, títo nemajú na výber pohlavie dieťaťa, či jeho výzor alebo iné charakteristiky. Vychádzajúc z účelu osvojenia ako inštitútu, prostredníctvom ktorého sa má cudzie dieťa prijať za vlastné a poskytnúť mu tak stabilné a láskyplné prostredie v novej rodine, je v procese osvojenia dôležité postupovať, ako sme už spomenuli, podľa idey, že **sa hľadá „vhodná rodina pre dieťa“ a nie „vhodné dieťa pre rodinu“**. Na druhej strane však nesmieme opomenúť, že v záujme zabezpečenia starostlivosti o dieťa v trvalom a harmonickom prostredí, by nebolo v najlepšom záujme dieťaťa jeho prijatie takým záujemcom o osvojenie, ktorý nie je vnútorne presvedčený, ochotný a schopný prijať „iné“ dieťa než podľa jeho predstáv.

Je prirodzené, že zájemcovia o osvojenie by si chceli osvojiť dieťa vekovo čo najmladšie. V dotazníkoch býva najčastejšie uvádzaným vekovým rozpätím obdobie prvých šiestich až dvanástich mesiacov života dieťaťa; vekovým stropom sú zväčša dva, maximálne tri roky života dieťaťa. Len v ojedinelých prípadoch sme sa v dotazníkoch stretli so schopnosťou, resp. pripravenosťou prijať dieťa predškolského či školského veku. Zájemcami o osvojenie starších detí bývajú, ak vôbec, staršie osoby s ohľadom na zákonnú požiadavku primeraného vekového rozdielu medzi osvojiteľom a osvojencom, pričom ide aspoň o generačný rozdiel, aký by bol medzi biologickými rodičmi a dieťaťom. Určené úrady však tiež potvrdili, že častým javom je tzv. „zostarnutie“ žiadateľa v procese dlhotrvajúceho osvojenia. Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny Prešov i Košice potvrdili, že v niektorých prípadoch ubehlo od zapísania zájemcu o osvojenie do zoznamu žiadateľov o osvojenie až do konania o predosvojiteľskej starostlivosti na súde niekoľko rokov, v priebehu ktorých žiadateľovi pribudli roky, no jeho záujem o čo najmenšie dieťa pretrval.

Prieskum tiež preukázal, že zájemcovia o osvojenie by najradšej prijali úplne zdravé dieťa, sú však ochotní a schopní osvojiť si dieťa s bežnými zdravotnými ťažkosťami, napr. alergiami, sennými nádchami, menej závažnými gastroenterologickými problémami, a i. Úrad

práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina však uviedol prípady, kedy i bežné zdravotné znevýhodnenia, akými sú napr. ľahšie zrakové vady a s tým spojené dioptrické okuliare alebo ekzém, boli pre záujemcov o osvojenie dôvodom pre nenadviazanie osobného kontaktu s dieťaťom. Záujemcovia o osvojenie najčastejšie vnímajú ako závažnú prekážku hepatitídu typu B alebo C, syfilis, HPV, pneumóniu či asfyxiu novorodenca. Problémom sa tiež javí dieťa, ktorého rodičia trpia, resp. trpeli psychickými poruchami (napr. schizofréniou).

Schopnosť prijať dieťa so zdravotným znevýhodnením najviac klesá v prípadoch detskej mozgovej obrny, fetálneho alkoholového syndrómu (FAS), či Downovho syndrómu. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava uviedol, že za posledné tri roky sa podarilo osvojiť tri deti s Downovým syndrómom len z toho dôvodu, že záujemcovia o osvojenie vo svojich dotazníkoch uviedli, že majú o takéto deti záujem.

Je relevantné, že zájemca o osvojenie posudzuje svoju schopnosť prijať dieťa so zdravotným znevýhodnením podľa typu, rozsahu a intenzity zdravotnej komplikácie, ako aj s ňou spojenou zvýšenou potrebou osobnej starostlivosti o dieťa a finančnými nákladmi na jeho starostlivosť. Na druhej strane treba prihliadať aj na skutočnosť, že naplnením rodičovstva je aj starostlivosť o zdravie dieťaťa, nech je akékoľvek. V mnohých prípadoch, v ktorých nie je potrebná starostlivosť o dieťa v príslušných zariadeniach (napr. špecializované skupiny v centrách pre deti a rodinu), môže starostlivosť v rodinnom prostredí výrazne prispieť k zlepšeniu zdravotného stavu dieťaťa, v čom sa *de facto* odzrkadľuje aj zákonom požadovaný najlepší záujem dieťaťa.

Pokiaľ ide o pôvod dieťaťa, resp. jeho príslušnosť k národnostnej menšine či etnickej skupine, výsledky prieskumu ukázali, že schopnosť prijať dieťa „inej etnicity“ je v slovenských pomeroch odlišná a závisí od viacerých faktorov, medzi ktorými vystupujú najviac do popredia región a spoločenské prostredie tolerantné k inakosti. Deti, o ktoré nie je veľký záujem, sú v dotazníkoch označované ako deti „inej etnicity“, „viac pigmentované“, resp. „tmavšie“. Ide prevažne o rómske deti. O tieto deti majú záujem najmä záujemcovia o osvojenie z Bratislavského, Trnavského a Žilinského kraja. Záujemcovia o osvojenie niekedy navonok korektnejším a pre spoločnosť prijateľnejším spôsobom uvedú, že majú záujem o dieťa „rovnakej etnicity“, resp. „majoritného etnika“. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Banská Bystrica uviedol príklad maloletého rómskeho chlapca (ktorý mal netradičné meno, preto sa aj pri jeho počutí predpokladalo, že patrí k rómskej menšine), ktorého vzhľadom na jeho svetlú pleť a modré oči, ponúkol záujemcom, ktorí v dotazníku uviedli, že

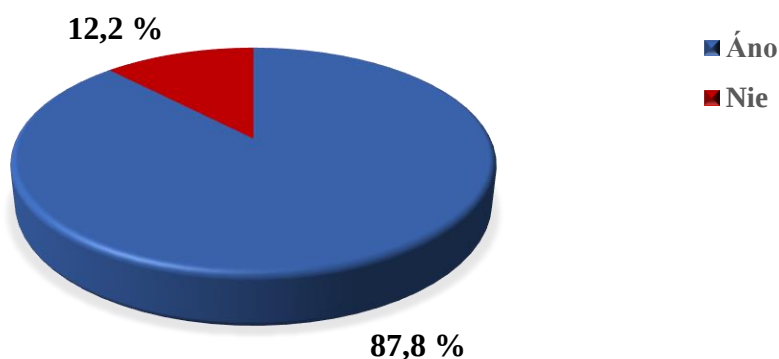
nemajú záujem o rómske dieťa (v rámci poradia boli však na rade). Títo sa o ňom odmietli dozvedieť viac len na základe jeho mena, bez toho, aby ho videli. V poradí ďalší oslovení záujemcovia o osvojenie, Rómovia, síce s chlapcom nadviazali osobný kontakt, no po jeho návšteve sa rozhodli ďalej v interakciách nepokračovať, pretože „by práve kvôli jeho svetlej pleti nezapadol“.

Zaujímavým zistením tiež bolo, že záujemcovia o osvojenie v niekoľkých prípadoch zmenili v procese osvojenia, najčastejšie po absolvovaní prípravy, svoje predstavy o dieťati, resp. preferencie z „nerómskeho dieťaťa“ na „polorómske“ alebo „rómske“. Toto je vítaná zmena, ak sa udiala v dôsledku toho, že počas prípravy záujemcovia o osvojenie zistia, že sú schopní poskytnúť domov a vytvoriť rodinu aj inému dieťaťu ako očakávali úplne na začiatku. Horšie je to v prípade, ak ku zmene predstavy o dieťati, pokiaľ ide o jeho etnicitu, dôjde iba z toho dôvodu, že na už spomínaný „ideálny typ“ dieťaťa musia čakať dlhšie, ako na deti, ktoré patria k nejakej menšine.

Uvedené zistenia potvrdil aj dotazníkový prieskum, v ktorom na otázku „*Máte/Mali ste špecifické požiadavky na dieťa? Ak áno, uveďte, prosím, konkrétne o aké požiadavky ide/išlo*“ zo 164 respondentov odpovedalo kladne 144 respondentov, čo predstavuje 87,8 %.

Graf č. 1

MÁTE/MALI STE ŠPECIFICKÉ POŽIADAVKY NA DIEŤA?

Najčastejšie uvádzanými požiadavkami boli čo najnižší vek dieťaťa (napr. novorodenec, 0-6 mesiacov, vek do 2 rokov), zdravotný stav bez závažnejších ochorení (napr. dieťa so zvládnuteľnými zdravotnými ťažkosťami, dieťa bez vážnej zdravotnej diagnózy,

dieťa bez FAS) a etnicita (napr. biele, väčšinové etnikum, polorómske dieťa). V rámci rozhovorov s pracovníkmi určených úradov sme tiež zistili, že ľudia sú skôr ochotní prijať dieťa z cudziny, hoci aj s inou farbou pleti, ako slovenské dieťa pochádzajúce z rómskej menšiny.

Graf č. 2

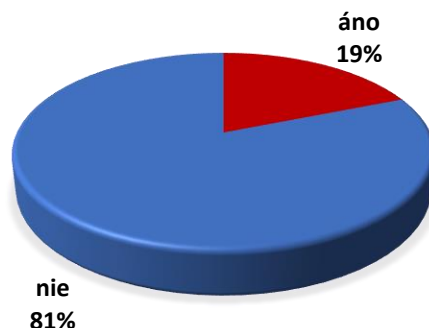

Ak na osvojenie nazeráme ako na nástroj umožňujúci zabezpečiť dieťaťu, ktoré zostalo samo, či o ktoré sa rodičia nechcú alebo nemôžu z rôznych príčin starať, chýbajúcu výchovu a starostlivosť, a zároveň ako na inštitút umožňujúci ľuďom, ktorí sa pre osvojenie rozhodli z rôznych dôvodov, stať sa rodičmi a osobne sa realizovať v rámci výkonu rodičovských práv a povinností, tak potom **kritériá akými sú vek, pôvod dieťaťa a pohlavie by v procese osvojenia nemali zohrávať tak významnú úlohu, ako je tomu v súčasnosti.**

V rámci verejne dostupného dotazníka sme sa tiež pýtali na to, či určené úrady nejakým spôsobom ovplyvňovali predstavy záujemcov o dieťaťu. Výsledkom bolo, že v takmer pätine prípadov k takémuto usmerňovaniu alebo ovplyvňovaniu dochádzalo.

Graf č. 3

OVPLYVNĚVAL URČENÝ ÚRAD VAŠE POŽIADAVKY NA DIEŤA?

Následne tí, ktorí uviedli, že boli ovplyvňovaní, mohli odpovedať na otázku „Ak ste na predchádzajúcu otázku odpovedali *ÁNO*, uveďte, prosím, ako ovplyvňoval/ovplyvňuje úrad Vaše požiadavky?“

Odpovede sa potom týkali napríklad etnicity dieťaťa, ako napr. „*Tým že nas upozornil že napr na bieleho novorodenca sa caka cca 6-8 rokov..clovek si to hned rozmysli*“, „*odhováranie od prijatia rómskeho dieťaťa*“, „*Vyvaroval nás pred romstvom :)*“, ale aj „*prehovárali na Romske dieťa, pestunstvo*“, „*Že rómske dieťa je jednoduchšie získať. Nakoniec mladšiu dcéru máme romku.*“

Výrazným kritériom je potom aj vek dieťaťa - „*Že malých detí je málo a že sa čaká aj 10 rokov*“, „*Presviedčali nas, aby sme brali starsie deti, ze na novorodencov su ine zoznamy...*“, ale aj naopak „*že by bolo lepšie znížiť vek dieťatka. Mali sme do 3rokov. Možno sa hranica veku neskôr znova zmení ale zatiaľ súhlasíme s hranicou do 1 roka.*“

Pokiaľ by v týchto prípadoch išlo iba o bežné informovanie o tom, že niektoré predstavy o dieťati môžu výrazne predĺžiť dobu, dokedy by sa mohlo nájsť dieťa, pre ktoré by boli rodičmi, išlo by o akceptovateľnú situáciu. Pokiaľ sa však dostávame do momentu, že pracovníci úradov práce alebo akreditovaných subjektov, posúvajú ľudí do zmeny ich predstavy o dieťati, či už z dôvodu akýchkoľvek predsudkov alebo aj rýdzo, z ich pohľadu, praktických dôvodov, **nejde o žiaduce správanie, a to ani voči samotným záujemcom a už vôbec nie voči deťom, ktoré čakajú na nových rodičov.**

3.1.2 Správa o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie

K písomnej žiadosti záujemca o osvojenie prikladá správu o svojom zdravotnom stave. Z nej musí byť zrejmé, či zdravotný stav potenciálneho osvojiteľa nie je v rozpore s účelom osvojenia. V prípade, že záujemca o osvojenie je v starostlivosti odborného lekára je potrebné, aby správa o jeho zdravotnom stave obsahovala aj vyjadrenie odborného lekára. V konaní o zapísanie do zoznamu žiadateľov o osvojenie je preukázanie zdravotného stavu dôkazným bremenom záujemcu o osvojenie. Podľa internej normy sa správa o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie „nemôže obmedziť len na vydanie stručného lekárskeho potvrdenia“. Ak určený úrad dospeje k záveru, že správu o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie je potrebné po obsahovej stránke doplniť, záujemcu o osvojenie poučí v akom smere je potrebné doplnenie vykonať a vyzve ho na doplnenie v primeranej lehote stanovenej určeným úradom. Zisťovanie zdravotného stavu reflektuje na § 98 zákona o rodine, ktorý k osobným predpokladom na strane záujemcu o osvojenie zaraďuje aj zdravotné predpoklady. Zákon považuje zdravotný stav za významný predpoklad, ktorý ovplyvňuje úspešnosť účelu osvojenia. Dôvod skúmania tejto výsostne individuálnej stránky záujemcu o osvojenie, a to tak v konaní o zapísanie do zoznamu žiadateľov o osvojenie, ako aj neskôr v konaní o osvojenie pred súdom, je podmienený najlepším záujmom dieťaťa a účelom osvojenia, keďže aj táto zákonom ustanovená podmienka smeruje k ich naplneniu. Zatiaľ čo v biologických rodinách sa z hľadiska prirodzených väzieb medzi členmi rodiny v prípade zdravotných komplikácií ktoréhokoľvek člena rodiny automaticky predpokladá pomoc zo strany jej ostatných členov, v rodine, ktorá vzniká osvojením, vznikajú väzby umelo a postupne, preto je odôvodnené zákonom stanoviť predpoklady a napomôcť tomu, aby ich upevneniu a realizácii nebránili prekážky, akými je i nepriaznivý zdravotný stav na strane záujemcu o osvojenie.

Prieskum si v tejto otázke kládol za cieľ zistiť, aká je prax na jednotlivých určených úradoch, t. z. ako správa o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie vyzerá, či existuje odporúčaný vzor tlačiva, na ktorom sa má správa o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie predkladať a do akej miery posudzujú zdravotný stav záujemcov o osvojenie zamestnanci určených úradov, nakoľko posúdenie či ich zdravotný stav je, alebo nie je v rozpore s účelom osvojenia je otázkou právnou a podľa § 104 zákona o rodine predmetom najmä súdneho prieskumu.

Správu o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie podáva všeobecný lekár. V praxi neexistuje predpísané tlačivo, resp. odporúčaný vzor tlačiva, na ktorom sa má správa o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie predložiť. Zamestnanci viacerých určených úradov sa zhodli na tom, že existencia takéhoto tlačiva, ktoré by bolo jednotné a platilo by tak pre všetky určené úrady, ako i pre všetkých záujemcov o osvojenie, by mohla prispieť k zefektívneniu procesu osvojenia v štádiu pred zapísaním do zoznamu žiadateľov o osvojenie. Niektoré určené úrady si na základe svojich skúseností vypracovali vlastné tlačivo. Tak napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Nitra si vytvoril tlačivo „*Vyjadrenie lekára o zdravotnom stave – psychickej a fyzickej spôsobilosti žiadateľa, ktorý chce vykonávať náhradnú osobnú starostlivosť – osvojenie*“; Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina má obojstranné tlačivo „*Potvrdenie zdravotného stavu pre účely náhradnej rodinnej starostlivosti*“, na ktorom sa má na jednej strane nachádzať vyjadrenie všeobecného lekára a na druhej strane, v prípade, že záujemca o osvojenie je v starostlivosti odborného lekára, vyjadrenie tohto odborníka. Aj Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trenčín má vlastné tlačivo, avšak akceptuje aj iné potvrdenia všeobecného lekára, okrem výmenného lístka, na ktorom by všeobecný lekár len stručne uviedol, že záujemca o osvojenie je toho času zdravý, resp. schopný zabezpečiť starostlivosť o dieťa. V tomto sa zhodli takmer všetky určené úrady, čo preukazuje, že tomuto inštitútu nepripisujú len formálny význam.

Správa o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie nemá zákonom ani internou normou predpísané náležitosti. Mala by však obsahovať informáciu o bežných ochoreniach záujemcu o osvojenie a v prípade, že je záujemca dispenzarizovaný v odbornej starostlivosti (napr. cukrovka, skleróza multiplex, rakovina), aj túto informáciu. Ďalej by mala obsahovať vyjadrenie lekára o tom, či je alebo nie je spôsobilý na vykonávanie NRS a poučenie o tom, že sa vydáva pre potreby záujemcov o NRS podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane. Výsledky prieskumu jasne hovoria o tom, že vyjadrenia lekárov sa od seba líšia. V mnohých prípadoch sme sa stretli s jednovetným konštatovaním „*menovaný je spôsobilý na osvojenie dieťaťa*“ bez ďalšieho komentára.

Ak je záujemca o osvojenie v starostlivosti odborného lekára, jeho vyjadrenie by malo obsahovať zhodnotenie aktuálneho zdravotného stavu vzhľadom na danú diagnózu a predpoklad jej vývoja v budúcnosti. V praxi platí pravidlo, že ak odborný lekár posúdi, že záujemca o osvojenie je spôsobilý na vykonávanie náhradnej rodinnej starostlivosti, určený úrad ho do zoznamu žiadateľov o osvojenie zapíše. Existujú však aj výnimky z tohto pravidla,

čo potvrdil aj Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trenčín, ktorý záujemcu o osvojenie trpiaceho depresiami nezapísal do zoznamu žiadateľov o osvojenie i napriek tomu, že odborný lekár uviedol, že by to mohlo byť v prospech zlepšenia jeho zdravotného stavu.

Podľa internej normy, na základe správy o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie určený úrad posudzuje jeho spôsobilosť na vykonávanie NRS z hľadiska jeho zdravotného stavu. Podľa správy o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie, nie je táto osoba spôsobilá na vykonávanie NRS, ak pre svoj nepriaznivý zdravotný stav nie je schopná vykonávať NRS.

Pokiaľ ide o mieru posudzovania nepriaznivosti zdravotného stavu záujemcu o osvojenie jednotlivými zamestnancami určených úradov, výsledky prieskumu preukázali odlišné postupy. Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny Prešov a Košice zhodne uviedli, že sám zamestnanec určeného úradu posudzuje, či lekárom indikovaný zdravotný stav je alebo nie je potenciálnou prekážkou osvojenia, čo v niektorých prípadoch býva zložité. Viaceré určené úrady ako riešenie navrhli vytvoriť akýsi zoznam chorôb, na základe ktorého by vedeli podobne ako posudkoví lekári určiť, že tá-ktorá diagnóza je natoľko nepriaznivá, že záujemca o osvojenie nie je objektívne schopný vykonávať NRS. Vo všeobecnosti však určené úrady skôr potvrdili, že pokiaľ nie je vyjadrenie lekára negatívne, záujemcu o osvojenie do zoznamu žiadateľov o osvojenie zapíšu a prípadným rozporom medzi chorobou a účelom osvojenia sa bližšie nezaoberajú, resp. zaoberajú len vo výnimočných prípadoch, napr. už spomenutý prípad pretrvávajúcej depresívnej poruchy.

Potenciálnou prekážkou osvojenia by mohli byť také ochorenia, ktoré by bránili výkonu rodičovských práv a povinností (napr. psychotické poruchy, ťažké neurózy, chronické imobilizujúce ochorenia) alebo by mohli ohroziť zdravie osvojenca (napr. infekčné choroby). Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava a Trnava uviedli, že sa so záujemcami o osvojenie, ktorí trpia vážnym ochorením, snažia diskutovať v tom smere, aby si sami uvedomili, že osvojenie dieťaťa by po zdravotnej stránke nebolo ani pre jednu stranu vhodné.

I napriek tomu, že zdravotný stav budúceho osvojiteľa skúma súd *ex offio* v konaní o osvojenie, zdravotný stav je významným aspektom aj v skorších štádiách procesu osvojenia (nadväzovanie interakcií, predosvojiteľská starostlivosť). Preto je potrebné otázke zdravotného stavu záujemcu o osvojenie venovať náležitú pozornosť. Pracovníci určených úradov uviedli, že by opätovne privítali existenciu akejsi príručky alebo presného zoznamu diagnóz, ktoré by automaticky vylučovali možnosť zaradenia do zoznamu žiadateľov.

Akokoľvek nápomocné by to mohlo byť z pohľadu určených úradov na posudzovanie zdravotnej spôsobilosti, z pohľadu samotných záujemcov o osvojenie by sme generalizovaním jednotlivých chorôb zamedzili akémukoľvek individuálnemu posudzovaniu každého jedného záujemcu o osvojenie. Posudzovanie *en bloc* nie je v týchto prípadoch žiaduce a takéto konanie by mohlo byť v niektorých prípadoch diskriminačné.

Z uvedených zistení je zrejmé, že **pri získavaní informácií o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie a pri jeho posudzovaní v štádiu pred zapísaním do zoznamu žiadateľov o osvojenie neexistujú štandardizované postupy a určené úrady sú bez bližšieho usmernenia ponechané konať a rozhodovať podľa vlastných skúseností, najlepšieho vedomia a svedomia.**

3.1.3 Ostatné

Ďalšou prílohou písomnej žiadosti záujemcu o osvojenie je **doklad o majetkových pomeroch** na preukázanie primeraného majetkového základu na plnenie ekonomicko-zabezpečovacej funkcie rodiny. Podľa internej normy ním môže byť potvrdenie od zamestnávateľa o príjme za posledných 12 mesiacov, doklad o podaní daňového priznania, potvrdenie od Sociálnej poisťovne o poberaní dôchodku, výpis z listu vlastníctva, nájomná zmluva.

Dotazník, správu o zdravotnom stave záujemcu o osvojenie a doklad o jeho majetkových pomeroch predkladá záujemca o osvojenie. Určený úrad v konaní o zapísanie do zoznamu žiadateľov o osvojenie obstará do spisovej dokumentácie záujemcu o osvojenie aj ďalšie doklady, a to už spomínaný odpis z registra trestov, správu o bytových, rodinných a sociálnych pomeroch záujemcu o osvojenie, vyjadrenie obce o spôsobe života záujemcu o osvojenie a jeho rodiny a písomný súhlas záujemcu o osvojenie na zisťovanie, či nedošlo k zmene rozhodujúcich skutočností.

Prešetrovanie bytových, rodinných a sociálnych pomerov vykonáva sociálny pracovník úradu práce, v obvode ktorého má záujemca o osvojenie svoj obvyklý pobyt. Prešetrovanie prebieha v domácnosti záujemcu o osvojenie zväčša neohlásene. Správa z prešetrovania pomerov obsahuje základné informácie o zájemcovi o osvojenie, o jeho vzdelaní, práci, aktuálnom rodinnom stave a príp. o tom, ako trávi voľný čas; tiež sa venuje bytovým podmienkam (byt, dom, ich veľkosť, výdavky), prípadne osobám, ktoré so

záujemcom o osvojenie žijú v spoločnej domácnosti (napr. rodičia, súrodenci). Na záver hodnotí vhodnosť materiálnych a bytových podmienok na účely zverenia dieťaťa do NRS. Určený úrad má v prípade pochybností o vhodnosti prostredia, ktoré má záujemca o osvojenie vytvorené, možnosť vykonať vlastný prieskum. Potvrdil to aj Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina, ktorý konštatovanie nevhodnosti prostredia vytvoreného u záujemcov o osvojenie (manželský pár) bývajúcich v odľahlejšej časti intravilánu, zdôvodnené vzdialenosťou od dediny, školy a služieb, preveroval osobne v ich domácnosti a so zisteniami „malého“ úradu práce sa nestotožnil.

K spôsobu života záujemcu o osvojenie a jeho rodiny sa vyjadruje obec, resp. mesto, v ktorej záujemca o osvojenie žije. Viaceré určené úrady potvrdili negatívnu skúsenosť pri spolupráci s obcami alebo s mestami. Ich správy sa v mnohých prípadoch obmedzujú len na potvrdenie, že záujemca o osvojenie nebol účastníkom priestupkového konania (napr. proti občianskemu spolunažívaniu) a nie je dlžníkom na daniach či na poplatku za komunálny odpad. **Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trenčín** poukázal však tiež na príklad dobrej praxe a **vyzdvihol prácu mesta Handlová**, ktoré zisťuje spôsob života záujemcu o osvojenie priamo v jeho domácom prostredí. **Rovnako podľa Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina postupuje mesto Žilina**. Zo zistení vyplýva, že obce a mestá pristupujú k tejto povinnosti podať správu o spôsobe života svojich obyvateľov na účely osvojenia formalisticky, neuvedomujúc si význam tohto inštitútu. Správy o spôsobe života záujemcu o osvojenie v ich súčasnom strohom znení by podľa názoru Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny Trnava mohli byť doplnené prístupom k databáze priestupkov pre získanie komplexnejších informácií o záujemcoch o osvojenie.

Vo vzťahu k **odpisu z registra trestov** určený úrad skúma tie prípady, v ktorých z údajov z odpisu jednoznačne vyplýva, že sa záujemca o osvojenie v minulosti dopustil trestnej činnosti. Podľa internej normy posudzuje určený úrad spôsobilosť záujemcu o osvojenie vykonávať náhradnú rodinnú starostlivosť z hľadiska jeho trestnoprávnej zodpovednosti. Podľa údajov z odpisu registra trestov, záujemca o osvojenie nie je podľa § 39 ods. 4 zákona o sociálnoprávnej ochrane spôsobilý vykonávať NRS, ak

- a) bol odsúdený za úmyselný trestný čin na nepodmienečný trest odňatia slobody vo výmere vyššej ako jeden rok, a to aj ak mu bolo odsúdenie za takýto trestný čin zahladené alebo sa naňho hľadí, akoby nebol za takýto čin odsúdený podľa osobitného predpisu, alebo

- b) bol odsúdený za úmyselný trestný čin za niektorý z trestných činov proti životu a zdraviu, proti slobode a ľudskej dôstojnosti, proti rodine a mládeži, proti iným právam a slobodám, proti mieru a ľudskosti, alebo bol odsúdený za niektorý z trestných činov terorizmu a extrémizmu, a to aj ak mu bolo odsúdenie za takýto trestný čin zahladené alebo sa naňho hľadá, akoby nebol za takýto čin odsúdený podľa osobitného predpisu.

V neposlednom rade, určený úrad na základe písomného súhlasu záujemcu o osvojenie na zisťovanie či nedošlo k zmene skutočností rozhodujúcich pre posúdenie písomnej žiadosti, a teda pre zapísanie do zoznamu žiadateľov o osvojenie, zisťuje napr. či sa záujemca o osvojenie od podania písomnej žiadosti do rozhodnutia o zapísaní do zoznamu žiadateľov o osvojenie nedopustil trestného činu, pre ktorý by bol v čase rozhodovania určeného úradu trestne stíhaný, alebo či medzičasom vážne neochorel, alebo či sa záujemcovia o osvojenie – manželský pár – nerozviedli, a ďalšie.

3.1.4 Príprava na osvojenie

Rozhodnutie stať sa osvojiteľom je bezpochyby náročným a dôležitým rozhodnutím, ktoré ovplyvní nielen život dieťaťa a jeho osvojiteľov, ale aj oboch rodín. Preto, ako sa na osvojenie pripravuje dieťa, o to viac je nevyhnutné, aby dostatočnú prípravu absolvovali aj budúci rodičia osvojovaného dieťaťa, a to bez ohľadu na to, či už sú alebo nie sú rodičmi inému dieťaťu.

Priamo zákon o sociálnoprávnej ochrane zakotvuje, že **každý**, kto má záujem stať sa osvojiteľom, **je povinný absolvovať prípravu**, ktorej minimálna zákonom stanovená dĺžka je pri vnútroštátnom osvojení **26 hodín**, a to buď individuálnou formou, skupinovou formou alebo ich kombináciou.²² Zákon však neustanovuje v akom časovom rozmedzí musí záujemca o osvojenie prípravu absolvovať. Jediným hraničným bodom je **1 rok od podania žiadosti** o zapísanie do zoznamu žiadateľov. V prípade, ak záujemca o osvojenie neabsolvuje prípravu v tomto časovom limite z dôvodov na jeho strane, určený úrad konanie o zapísanie do zoznamu žiadateľov zastaví.²³

Prípravu je možné absolvovať na úrade práce (na referáte poradensko-psychologických služieb) alebo v niektorom akreditovanom subjekte,²⁴ ktorým je občianske

²² § 38 ods. 3 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

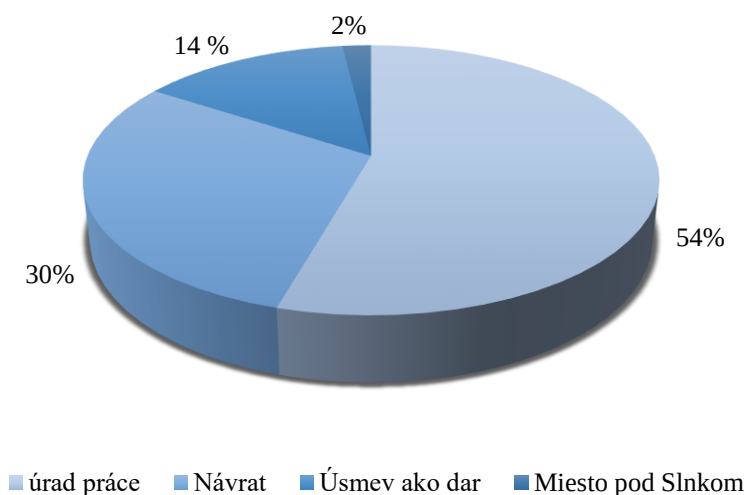
²³ § 35 ods. 6 zákona o sociálnoprávnej ochrane

²⁴ Subjekt, ktorý má akreditáciu na vykonávanie prípravy na NRS.

združenie [Návrat](#) (v centrách v Bratislave, Žiline, Banskej Bystrici a v Prešove), občianske združenie [Úsmev ako dar](#) (v centrách v Bratislave, Trnave, Nitre, Banskej Bystrici, Prievidzi, Prešove/Košiciach a v Ružomberku) a nezisková organizácia [Miesto pod slnkom](#) (centrum v Košiciach). Z nášho prieskumu vyplynulo, že ľudia si najčastejšie ako miesto absolvovania prípravy vyberajú práve úrad práce, aj keď v porovnaní s dostupnými akreditovanými subjektmi nejde o veľmi výrazný rozdiel. Z akreditovaných subjektov je to potom najčastejšie občianske združenie Návrat, ktoré pripravuje záujemcov o osvojenie na príchod nového dieťaťa do rodiny. Z návštev na určených úradoch nám však vyplynulo, že ten rozdiel je oveľa väčší, práve v prospech úradov práce.

Graf č. 4

Miesto absolvovania povinnej prípravy

Výber subjektu na absolvovanie prípravy môže byť ovplyvnený aj tým, že na úrade práce je príprava poskytovaná bezplatne, kým napríklad v občianskom združení Návrat záujemcovia o osvojenia prispievajú na prípravu v závislosti od kraja, v rozličnej výške.²⁵

Vzhľadom na to, že zákon určuje iba minimálny rozsah prípravy a maximálny čas, dokedy je ju potrebné absolvovať, rozdiely vznikajú aj v dĺžke trvania prípravy, čo môže byť tiež rozhodujúcim faktorom pre niektorých záujemcov o osvojenie. Akreditované subjekty využívajú pri vedení prípravy vo väčšej miere práve skupinovú formu, čo znamená, že začať

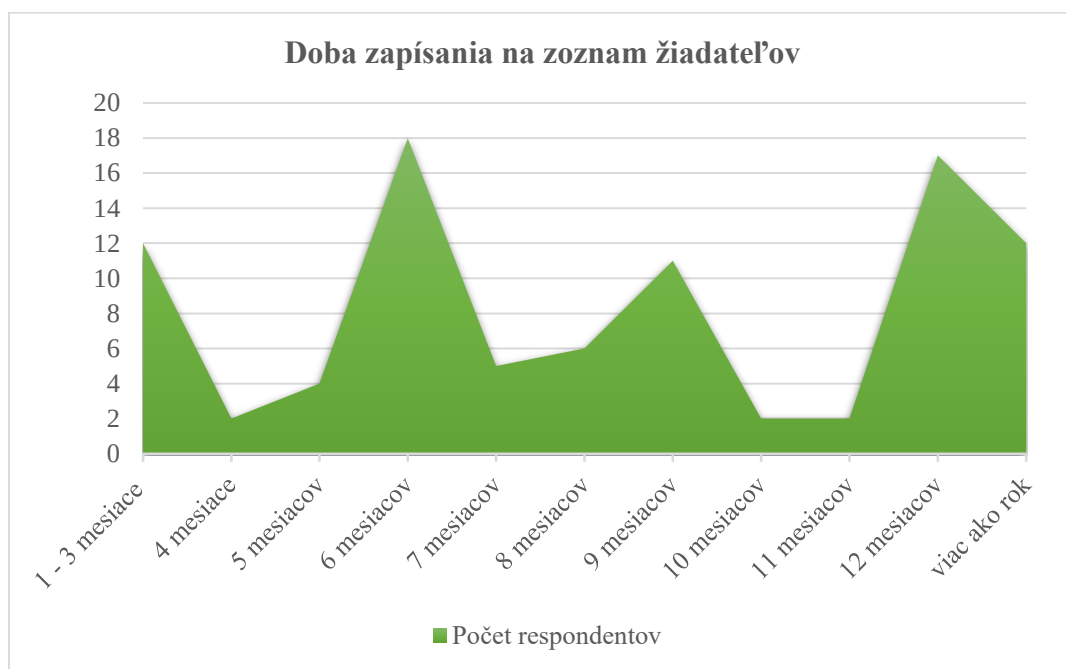
²⁵ Informáciu sme dostali od pracovníkov určených úradov, zároveň je dostupná aj na <http://navrat.sk/poradna/otazky-podla-kategorii/44-poradna-adopcia> (28.12.2018).

prípravu možno až s dostatočným počtom účastníkov, a práve to môže predĺžiť čas samotnej prípravy.

Na čas má tiež vplyv frekvencia stretnutí, čo nám potvrdili aj ľudia s vlastnou skúsenosťou, ktorí sa zapojili do vyplňania nášho dotazníka, ako aj samotní pracovníci určených úradov. Dochádza k prípadom, keď rozstupy medzi jednotlivými stretnutiami v rámci prípravy sú od seba vzdialené aj 2 - 4 týždne. Je nutné však poznamenať, že k týmto rozstupom nedochádza len kvôli subjektu, ktorý prípravu vykonáva, ale aj v závislosti od spolupráce samotných záujemcov o osvojenie.

Z vykonaného prieskumu vyplynulo, že bežný čas na splnenie základných podmienok na zapísanie do zoznamu žiadateľov, vrátane absolvovania prípravy, je 6 - 12 mesiacov.

Graf č. 5

Základné informácie o možnosti vybrať si subjekt vykonávajúci prípravu na NRS poskytuje **orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a akreditovaný subjekt vykonávajúci prípravu na náhradnú rodinnú starostlivosť, centrum pre deti a rodinu, obec alebo vyšší územný celok.**²⁶ Záujemca o osvojenie má teda možnosť vybrať si subjekt, ktorý ho bude pripravovať na NRS podľa toho, čo mu najviac vyhovuje z hľadiska formy a obsahu prípravy, z časového hľadiska, a tiež z finančného hľadiska.

²⁶ § 36 ods. 2 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

Ak sa záujemca o osvojenie rozhodne absolvovať prípravu u akreditovaného subjektu, určený úrad oznámi danému subjektu, že fyzická osoba spĺňa podmienky spôsobilosti (po overení podmienok spôsobilosti v rovine splnil/nesplnil s ohľadom na odpis z registra trestov, správu o zdravotnom stave, spôsobilosť na právne úkony). Akreditovaný subjekt a záujemca o osvojenie uzatvoria dohodu o vykonaní prípravy na NRS. K tomuto kroku je možné pristúpiť v celkovom procese až po zaevidovaní žiadosti o zapísanie do zoznamu žiadateľov na určenom úrade a následnom overení podmienok spôsobilosti. Súčasťou dohody o príprave záujemcu na NRS je aj ustanovenie o ochrane osobných údajov, účel na ktorý môžu byť osobné údaje použité a súhlas fyzickej osoby s poskytnutím osobných údajov na účel sprostredkovania NRS subjektom, ktoré sa podieľajú na jej sprostredkovaní. Manželia, ktorí majú záujem stať sa osvojiteľmi, uzatvárajú dohodu so subjektom vykonávajúcim prípravu na NRS spoločne. Po uzatvorení dohody prebieha príprava záujemcu na NRS.²⁷

Subjekt vykonávajúci prípravu na NRS (úrad práce alebo akreditovaný subjekt) zriaďuje na účely prípravy **odborný tím na prípravu na NRS**. V prípade úradu práce je súčasťou tohto tímu psychológ referátu poradensko-psychologických služieb a sociálny pracovník oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Vo všeobecnosti je základnou podmienkou, že aspoň jeden člen tímu musí mať vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore psychológia. Tím na prípravu NRS si prizýva k spolupráci zástupcu centra pre deti a rodinu – napr. riaditeľa, psychológa, sociálneho pracovníka alebo vychovávateľa.

Pokiaľ prebieha príprava v akreditovanom subjekte a základnou súčasťou tímu nie je zástupca orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, je nevyhnutné, aby sa zúčastnil stretnutia týkajúceho sa poskytovania základných informácií²⁸ a záverečnej časti prípravy.²⁹

Úlohou odborného tímu je komplexne a objektívne posúdiť predpoklady záujemcu o osvojenie pre vykonávanie NRS a zároveň ho čo najlepšie pripraviť

²⁷ § 37 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

²⁸ Podľa § 38 ods. 4 písm. a) sa poskytnutím základných informácií rozumie poskytnutie najmä informácií o

1. náhradnej rodinnej starostlivosti,
2. vývine dieťaťa a potrebách dieťaťa; ak ide o fyzickú osobu, ktorá má záujem o medzištátne osvojenie, sú informácie poskytované s prihliadnutím najmä na kultúrne a náboženské odlišnosti dieťaťa,
3. právach dieťaťa v náhradnej rodinnej starostlivosti vrátane práva dieťaťa na udržiavanie a rozvíjanie súrodeneckých väzieb,
4. právach a povinnostiach rodičov dieťaťa.

²⁹ § 38 ods. 2 zákona o sociálnoprávnej ochrane

na prijatie dieťaťa do svojej rodiny. Prípravu možno preto, aspoň pomyselne, rozdeliť na dve časti.

Jednou jej časťou, resp. úlohou je **pripraviť žiadateľov o osvojenie na príchod dieťaťa do ich rodiny.** Práve v tomto čase by mali mať možnosť ešte raz reálne zvážiť či sú pripravení osvojiť si dieťa, čo to pre nich a pre dieťa znamená a prísť na to, pre aké dieťa by vedeli a mohli byť rodičmi. Vytvára sa tu preto priestor na reflexiu pôvodnej predstavy o dieťati, ktorú záujemca o osvojenie uviedol v dotazníku ([podkapitola 3.1.1](#)). Zároveň sa tu môžu naučiť, kedy a ako povedať dieťaťu pravdu o jeho pôvode, ako rešpektovať a posilňovať identitu dieťaťa, dozvedia sa viac o rizikových obdobiach vo vývine dieťaťa v náhradnej rodinnej starostlivosti, ako aj o potrebe zapojenia širšej rodiny osvojiteľov do NRS (ostatne, tak ako to býva v rozličnej miere aj v biologických rodinách).

Druhá časť prípravy **zahŕňa aj psychologicko-sociálne posudzovanie spôsobilosti záujemcov o osvojenie.** To znamená, že sa posudzuje napr. ich osobnosť, motivácia stať sa osvojiteľom, pripravenosť a schopnosť prijať dieťa do rodiny, či stabilita rodinného prostredia. Záujemcovia o osvojenie teda absolvujú aj viacero psychologických testov vrátane ich vyhodnotenia, ktoré tiež majú vplyv na záverečné posúdenie spôsobilosti a odporúčanie na zapísanie alebo nezapísanie do zoznamu žiadateľov.

Aj podľa psychologičiek banskobystrického referátu poradensko-psychologických služieb môže nastávať určitý diskomfort až nedôvera voči psychológom, ktorí majú záujemcov o osvojenie na jednej strane previesť celým procesom a pomôcť im pripraviť sa na dieťa a na druhej strane majú hodnotiť ich osobnosť, ich vzťahy a schopnosti byť rodičmi.

V rámci vykonaného osobného prieskumu sme dospeli k tomu, že **priebeh a forma naplnenia obsahu prípravy na NRS sa značne líšia v závislosti od subjektu, ktorý prípravu vykonáva.** Stretli sme sa viackrát aj s tým, že pracovníci určených úradov nesúhlasia so spôsobom výkonu prípravy v rámci akreditovaných subjektov. Namietajú tiež, že záujemcovia o osvojenie odtiaľ prichádzajú aj s mylnými informáciami o celom procese.

Na druhej strane, z rozhovoru s pracovníčkou prešovskej pobočky občianskeho združenia Návrat vyplýva, že v Návrate sa snažia vykonávať prípravu čo možno najviac cez sprostredkovanie skúseností, a to napríklad skúšaním si a zažívaním rôznych modelových situácií, prípadne priamo prostredníctvom stretnutí s pestúnskymi rodinami alebo s rodinami,

ktoré si osvojili dieťa. O využívaní stretnutí s osobami, ktoré už majú skúsenosť s prijatím dieťaťa do rodiny, prípadne pozeraním filmov na danú tému, sme sa dozvedeli aj na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny Banská Bystrica, na referáte poradensko-psychologických služieb.

Vo vzťahu k samotného obsahu prípravy aj z dotazníka vyplynulo, že záujemcovia o osvojenie na začiatku nie vždy vedeli čo ich čaká. Veľakrát si predstavovali, že dostanú informácie o tom, ako celý proces osvojovania dieťaťa prebieha a aj by ich uvítali. Vzhľadom na to, že je niekoľko subjektov, ktoré sú oprávnené podávať tieto informácie, je otázkou, kde nastáva chyba a ktorý z nich informácie v dostatočnej miere neposkytuje.

Z vyhodnotenia dotazníka tiež vyplynulo, že záujemcovia o osvojenie, ktorí si vybrali na prípravu „nešťatny subjekt“ – ktorýkoľvek, boli s prípravou takmer bez výnimky spokojní (až na 2-3 žiadateľov, ktorí neboli spokojní s prípravou v Návrate). Samozrejme, môže to byť spôsobené tým, že záujemcov o osvojenie, ktorí absolvovali prípravu na úrade práce bolo najviac (86). Môže to však vypovedať aj o tom, že záujemcovia o osvojenie, ktorí si vybrali nešťatny subjekt boli viac motivovaní pripravovať sa, viac sa o témy zaujímali už vopred a mali akú-takú predstavu, čo by im príprava mala priniesť. Vedeli si spomenúť na viac tém, ktoré na príprave preberali, ktorým sa venovali, čo môže znamenať, že im to viac utkvelo v pamäti. Záujemcovia o osvojenie, ktorí absolvovali prípravu na úrade práce, boli spokojní aj nespokojní, ale témy, ktoré mali uviesť boli viac všeobecné (manželstvo, vzťahy v rodine, výchova dieťaťa, predstavy o dieťati). Pri akreditovaných subjektoch hovorili o konkrétnejších (hlbších) témach – biologická rodina, vzťahová väzba, pripútanie, prístup k dieťaťu s traumou, dotyková terapia, masáže, rodokmeň (Úsmev ako dar), či kniha života (Návrat). Do úvahy však treba zobrať aj to, že dotazníkového prieskumu sa zúčastnili ľudia, ktorí prešli celým osvojovacím procesom v rôznom období.

Pokiaľ ide o samotný priebeh prípravy, ako sme už spomenuli, líši sa od konkrétneho subjektu a s tým súvisí, že v závislosti od toho sú záujemcovia o osvojenie aj v rozličnej miere nielen spokojní, ale aj pripravení. Takýto stav je problematický a je treba prijať vhodné opatrenia na jeho odstránenie.

Subjekt, ktorý vykonáva prípravu na NRS, vypracúva po skončení prípravy fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa osvojiteľom, **záverečnú správu** o jej príprave. Súčasťou záverečnej správy o príprave na NRS musí byť, podľa zákona, najmä charakteristika

osobnosti záujemcu o osvojenie, vyjadrenia k jeho predpokladom vychovávať dieťa, k motivácii záujmu stať sa osvojiteľom, k stabilite manželského vzťahu a rodinného prostredia.

Záverečná správa je súčasťou spisovej dokumentácie záujemcu o osvojenie. Okrem nej sa tam zo zákona povinne nachádza písomná žiadosť záujemcu o osvojenie spolu s prílohami, odpis z registra trestov, správa o bytových, rodinných a sociálnych pomeroch záujemcu o osvojenie, vyjadrenie obce o spôsobe života záujemcu o osvojenie a jeho rodiny, a napokon jeho písomný súhlas s tým, že určený úrad môže zisťovať či nedošlo k zmene rozhodujúcich skutočností uvedených v žiadosti a v spisovej dokumentácii.³⁰

Záverečná správa je podkladom pre rozhodnutie o zapísaní záujemcu o osvojenie do zoznamu žiadateľov o NRS a jej súčasťou je aj vyjadrenie k predpokladom žiadateľa na náhradné rodičovstvo. Zájemca musí byť s obsahom záverečnej správy o príprave na NRS oboznámený, pričom má právo sa k nemu vyjadriť.

Rozhodnutie o zapísaní, resp. nezapísaní, do zoznamu žiadateľov vydáva určený úrad. Určený úrad rozhodne o zapísaní záujemcu o osvojenie do zoznamu žiadateľov o osvojenie do 15 dní odo dňa doručenia záverečnej správy o príprave na vykonávanie NRS, na podklade spisovej dokumentácie záujemcu o osvojenie, ako aj ďalších rozhodujúcich skutočností, ktoré zistí.³¹ **Od momentu, kedy rozhodnutie o zapísaní záujemcu o osvojenie do zoznamu žiadateľov o osvojenie nadobudne právoplatnosť,** môže byť už tzv. **žiadateľ o osvojenie zaradený do procesu sprostredkovania nadviazania osobného kontaktu s dieťaťom,** ktorému sa má sprostredkovať NRS.³²

Platnosť prípravy sú dva roky. Ak do tohto času žiadatelia nenadviažu trvalý kontakt s dieťaťom, prípadne dôjde k zmene pomerov na ich strane, sú povinní si prípravu aktualizovať. Rovnako je to aj v prípade, ak by pestún alebo osvojiteľ chcel poskytnúť domov ďalšiemu dieťaťu. Ak nastane niektorý z týchto prípadov, určený úrad vyzve záujemcu o osvojenie na aktualizáciu prípravy, ak s jej aktualizáciou nezačal aj bez vyzvania. Na základe výzvy je zájemca o osvojenie povinný začať s aktualizáciou prípravy do 30 dní od doručenia výzvy a je tiež povinný informovať určený úrad, u ktorého je v zozname žiadateľov vedený, o začatí prípravy na NRS. Ak žiadateľ ani na písomnú výzvu nezačne aktualizovať prípravu

³⁰ § 35 ods. 4 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

³¹ § 39 ods. 1 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

³² § 39 ods. 6 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

na NRS v lehote 30 dní od doručenia výzvy, určený úrad vydá rozhodnutie o vyradení žiadateľa zo zoznamu žiadateľov.

Otázkou je, **čo možno rozumiť pod zmenou pomerov a aký to má vplyv na ďalšie konanie.** Počas stretnutí na určených úradoch sme sa dozvedeli, že zmenou pomerov je napríklad zmena osobného stavu. Zákon o rodine nerozpoznáva nezosobášené páry (aj keby spolu žili dlhšiu dobu). To znamená, že práve svadba takéhoto páru by znamenala zmenu pomerov na strane žiadateľa a za následok by mala povinnosť aktualizácie prípravy. Podľa internej normy je zmena pomerov taká skutočnosť, ktorá má alebo môže mať vplyv na sprostredkovanie osobného kontaktu a vzťahu medzi žiadateľom a dieťaťom. Okrem spomínanej svadby sem môže patriť napríklad aj narodenie alebo úmrtie dieťaťa, prípadne rozvod manželstva, alebo úmrtie jedného z manželov. Tomu, aký následok môže mať zmena osobného stavu na sprostredkovanie kontaktu medzi žiadateľom a dieťaťom sa bližšie venujeme v ďalšej podkapitole.

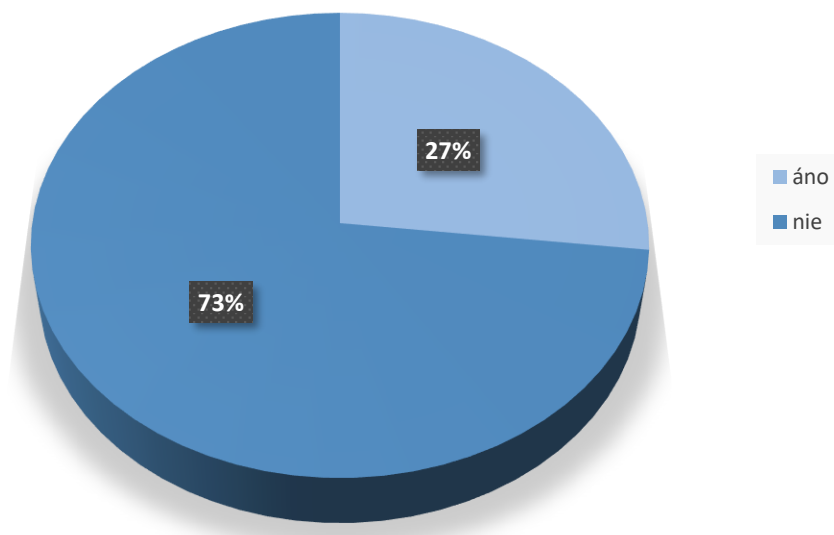
3.2 Sprostredkovanie kontaktu medzi dieťaťom a žiadateľmi o osvojenie

Po splnení všetkých požiadaviek, absolvovaní prípravy a po rozhodnutí určeného úradu o zapísaní do zoznamu žiadateľov, žiadatelia musia čakať na sprostredkovanie kontaktu s dieťaťom. V tomto zozname sú žiadatelia zapísaní podľa poradia v akom určené úrady o nich rozhodli (dátum zápisu je vyznačený v rozhodnutí) - v praxi to znamená, že nový žiadateľ sa zapíše vždy na koniec zoznamu.

Z pohľadu dieťaťa, určený úrad má vždy 14 dní na to, aby mu našiel náhradnú rodinu v jeho kraji, teda v kraji, v ktorého zozname je zapísané. Ak sa to nepodarí, tak sa informácie o dieťati posúvajú aj akreditovanému subjektu pôsobiacemu v danom kraji, ako aj všetkým ostatným určeným úradom v rámci celého územia Slovenska. Títo tak hneď môžu začať s hľadaním vhodnej rodiny. V rámci dotazníkového prieskumu sa ukázalo, že štvrtina zapojených ľudí má skúsenosť, že dieťa pochádza z iného kraja, ako oni.

Graf č. 6

Pochádza dieťa z iného kraja ako Vy?

Zaradenie žiadateľa do procesu sprostredkovania a nadviazania osobného vzťahu s dieťaťom, ktorému treba sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť, zohľadňuje poradie žiadateľov zapísaných do zoznamu žiadateľov. **Určený orgán môže poradie žiadateľov zmeniť, ak je to v záujme dieťaťa.** Zmenu poradia musí určený orgán odôvodniť. Odôvodnenie sa musí pripojiť do spisovej dokumentácie o žiadateľovi.³³

Posudzovanie záujmu dieťaťa závisí vždy od uváženia zodpovedného pracovníka určeného úradu. V praxi sme sa stretli s nastavením, v rámci ktorého má jedna pracovníčka určeného úradu na starosti zoznam žiadateľov a druhá pracovníčka má na starosti zoznam detí,³⁴ pričom „párovanie“ detí so žiadateľmi závisí od ich vzájomnej interakcie a uváženia. Pracovníčka, ktorá vedie zoznam žiadateľov, má zároveň na starosti komunikáciu so záujemcami počas procesu evidencie a následne, keď sa dostanú do zoznamu žiadateľov, aj ich kontaktovanie v prípade, že sa objaví dieťa vhodné na osvojenie. V rámci niektorých určených úradov funguje zas rozdelenie podľa okresov, to znamená, že zodpovedný pracovník disponuje oboma zoznamami.³⁵ V jednom alebo v druhom prípade, **sprostredkovanie kontaktu zväčša stojí na rozhodnutí jedného človeka.**

³³ § 42 ods. zákona o sociálnoprávnej ochrane.

³⁴ Napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Prešov.

³⁵ Napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Banská Bystrica, Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina.

Bežnou praxou je, že pracovníci určeného úradu záujemcov stretnú prvýkrát vtedy, keď prídu podať žiadosť o zaradenie do evidencie žiadostí fyzických osôb, ktoré majú záujem stať sa osvojiteľom. Následný kontakt po ich zaradení a po zápise do zoznamu žiadateľov o osvojenie (za predpokladu, že splnia podmienky), prebieha zväčša telefonicky. Z návštev pracovníčok kancelárie na určených úradoch vyplynulo, že ich **pracovníci sa nebránia osobnému kontaktu so záujemcami**, ktorí veľa ráz prídu osobne aj v prípadoch, keď si proces osvojenia ich osobnú prítomnosť nevyžaduje, napr. v prípade vyzdvihnutia rozhodnutia o zápise do zoznamu žiadateľov o osvojenie.

Ako sme už spomínali na začiatku tejto kapitoly (3 Zájemcovia o osvojenie dieťaťa), požiadať o zapísanie do zoznamu žiadateľov o osvojenie môžu manželské páry alebo osamelé osoby – ako samožiadatelia. Vzhľadom na to, že **právna úprava nereflektuje na existenciu dlhodobu spolu žijúcich ale nezosobášených párov**, v prípade ak sa pre osvojenie rozhodnú takíto partneri, budú posudzovaní jednotlivo ako osamelé osoby. Obdobne, ak sa pre osvojenie rozhodne iba jeden z týchto partnerov, určený úrad zisťuje názor druhého partnera na osvojenie.

Ak sa stane, že samožiadateľ/samožiadateľka sa počas čakania na dieťa ožení resp. vydá, čiže dôjde k zmene osobného statusu, je potrebná aktualizácia prípravy a v prípade nového žiadateľa, jej celé absolvovanie. Nasledujúci postup sa líši v závislosti od praxe toho-ktorého určeného úradu. Niektoré uviedli, že bežná prax, ako aj usmernenie ústredia práce, sú také, že v prípade zmeny osobného statusu sa poradie (samožiadateľa) v zozname „stratí“ a žiadatelia už ako manželský pár budú zaradení ako noví žiadatelia, teda na koniec zoznamu. Vzhľadom na to, že **sa a priori preferujú na osvojenie dieťaťa manželské páry**, takýto postup manželom skôr celý proces komplikuje, ako by im pomáhal. Stretli sme sa však aj s určenými úradmi, ktoré na takýto postup nevideli dôvod a uviedli, že dosiahnuté poradie/miesto v zozname sa nemení, pričom sa len zaznačí zmena pomerov.³⁶

Počas nahliadania do spisovej dokumentácie na určených úradoch sme sa stretli aj s „hromadnými listami“, ktoré boli zasielané väčšiemu počtu žiadateľov. Obsahovali základné informácie o dieťati, ktorému sa určený úrad touto cestou snažil sprostredkovať osvojenie, pričom išlo o dieťa, ktorého šance na osvojenie boli kvôli jeho zdravotnému stavu a túžbe žiadateľov po úplne zdravom dieťati, značne znížené. V prípade, že sa žiadatelia po telefonáte

³⁶ Napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trenčín, s vyradovaním nesúhlasí ani Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina.

z určeného úradu rozhodli, že dieťa chcú vidieť, určený úrad im sprostredkoval nahliadnutie do spisovej dokumentácie dieťaťa priamo v jeho sídle.

Vzhľadom na to, že **celé sprostredkovanie kontaktu medzi žiadateľmi a deťmi je, na základe zákona, postavené na zohľadňovaní poradia žiadateľov v zozname**, v rámci prieskumu sme sa zamerali aj na to, ako sa to prejavuje v praxi. Na základe získaných informácií sme dospeli k zisteniu, že na dodržiavanie poradia možno nazerať z dvoch rovín.

Prvá otázka, ktorá sa naskytá je, **čo nám poradie v zozname žiadateľov hovorí o vhodnosti žiadateľa pre konkrétne dieťa?** Bude tento žiadateľ lepším rodičom pre toto konkrétne dieťa, ako ten druhý v poradí, ktorý sa na zoznam dostal o niečo neskôr? Zákon tiež umožňuje zmenu poradia, ak je to v záujme dieťaťa.

Z praxe určených úradov to znamená aj to, že sa prihliada na súrodenecké väzby. To znamená, že v prípade, ak sa už osvojenému dieťaťu narodí ďalší súrodenec a pôvodní osvojitelia majú záujem prijať ďalšie dieťa, prioritne sa práve im ponúka sprostredkovanie kontaktu.

V ďalšej rovine **sa záujmom dieťaťa, ako dôvodom na zmenu poradia, rozumejú predstavy osvojiteľa o dieťati**. To znamená, že sa žiadatelia oslovujú síce v poradí zápisu do zoznamu, ale s ohľadom na špecifiká dieťaťa a vopred avizované predstavy žiadateľa. Na ilustráciu to znamená, že ak je potrebné nájsť rodinu pre štvorročné dievčatko z rómskej menšiny, tak ako prvý bude podľa poradia oslovený žiadateľ, ktorý je ochotný prijať iné dieťa, ako z väčšinového etnika, staršie ako 2-3 roky a prihliada sa dokonca aj na preferenciu pohlavia. Takýmto spôsobom sa môže stať, že niekoľko žiadateľov na x prvých miestach v zozname sa preskočí práve z dôvodu, že dieťa nekorešponduje s ich predstavou.

Takéto **dodržiavanie poradia**, kde je v zásade jediným kritériom čas zápisu do zoznamu a žiadateľove predstavy o dieťati, **vzbudzuje dojem, že záujem dieťaťa je to posledné, na čo sa prihliada**. Akoby postačovalo, že konkrétne dieťa je vhodným dieťaťom pre daného žiadateľa, ale chýba akékoľvek posúdenie toho, či daný žiadateľ bude vhodným rodičom pre dieťa.

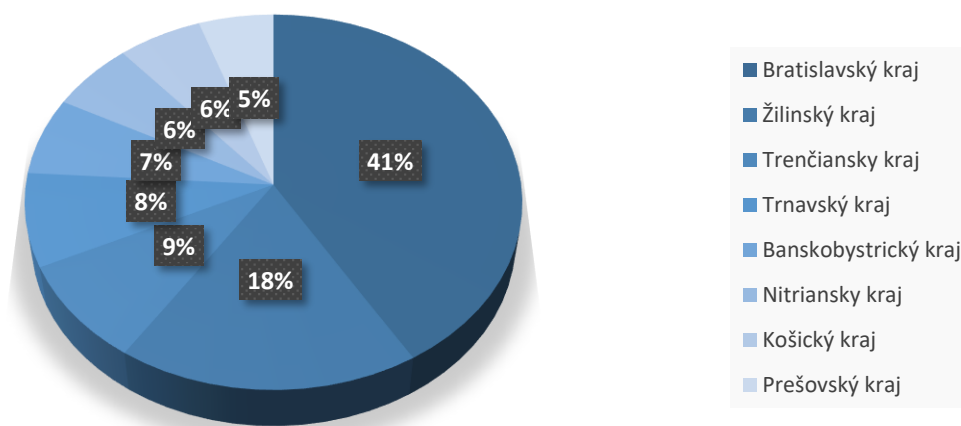
Prispieť k tomu, aby sa centrom záujmu opäť stalo dieťa, by mohlo tiež kladenie väčšieho dôrazu na to, či je žiadateľ vhodný pre dieťa a nielen naopak. **Súčasne nastavený**

systém, kedy rozhodovanie spočíva len na jednej osobe, **sa javí ako málo efektívny** a vzhľadom na zodpovednosť s tým spojenú, **aj neprimerane náročný** (pre jedného človeka). Inšpiráciou by mohli byť komisie zriaďované v rámci medzištátneho osvojenia, prípadne posudzovanie žiadateľov akýmsi poradným orgánom, ako je to v Českej republike. Ide o päťčlenný zbor, ktorého súčasťou sú odborníci z oblasti sociálnoprávnej ochrany. Zväčša ide o odborníkov z odborov ako pedagogika, pediatria, psychológia, ďalej sú tam napríklad aj zástupcovia škôl, obcí, poskytovatelia sociálnych služieb a ďalší.³⁷

Pre dobré nastavenie celého systému je nutné poznať, aké je zloženie žiadateľov o osvojenie, a to najmä z hľadiska kraja, z ktorého pochádzajú, ich veku, osobného stavu. V rámci dotazníkového prieskumu sme preto chceli zistiť odpovede aj na tieto otázky. Výsledkom je, že nášho prieskumu sa zúčastnilo najviac ľudí z Bratislavského kraja a najmenej z Prešovského kraja, čo samozrejme neodráža celkovú situáciu. Podľa štatistických údajov bolo v rozmedzí august-september 2018 najviac zapísaných žiadateľov síce tiež v Bratislavskom kraji, ale ten bol nasledovaný Prešovským, Žilinským a Nitrianskym, pričom najmenej žiadateľov bolo v tom čase v Trnavskom kraji.

Graf č. 7

S ktorým úradom práce spolupracujete alebo ste spolupracovali v procese adopcie?

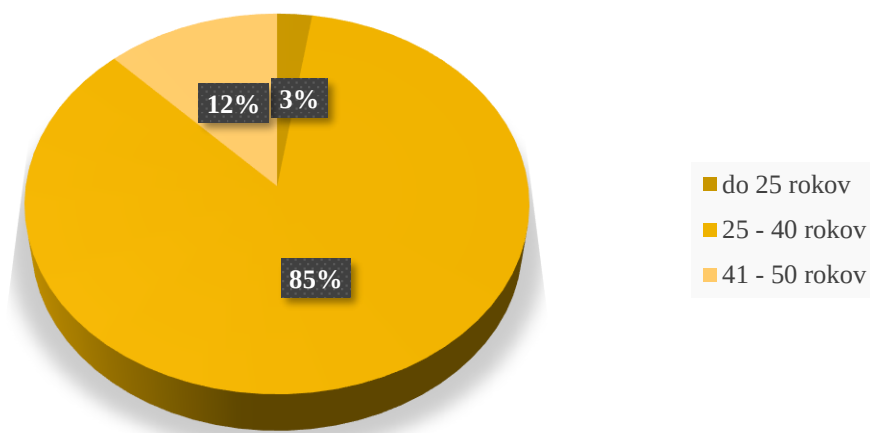
Nielen z dotazníkových odpovedí, ale aj zo skúseností určených úradov, najväčšiu skupinu žiadateľov tvoria manželské páry vo veku okolo 40 rokov. Pričom predstavy o deťati

³⁷ § 38a ods. 3 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálne-právnej ochrane detí.

sú, bez ohľadu na vek žiadateľa, ako sme už spomínali, aby malo dieťa cca do dvoch rokov veku, a to aj v prípade, ak už žiadatelia niekoľko rokov čakajú na sprostredkovanie kontaktu a tým pádom sa prirodzene aj ich fyzický vek zvyšuje.

Graf č. 8

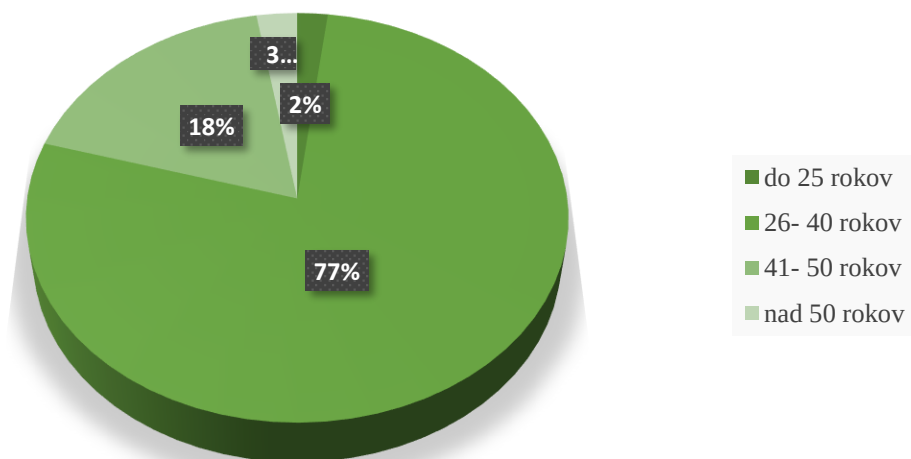
Vek žiadateľa v čase podania žiadosti

V prípade partnerských vzťahov, bez ohľadu na to, či išlo o manželský pár alebo nie, bol vek druhého žiadateľa obdobný, pričom sa pomer žiadateľov vo veku nad 40 a nad 50 rokov o niečo zvýšil.

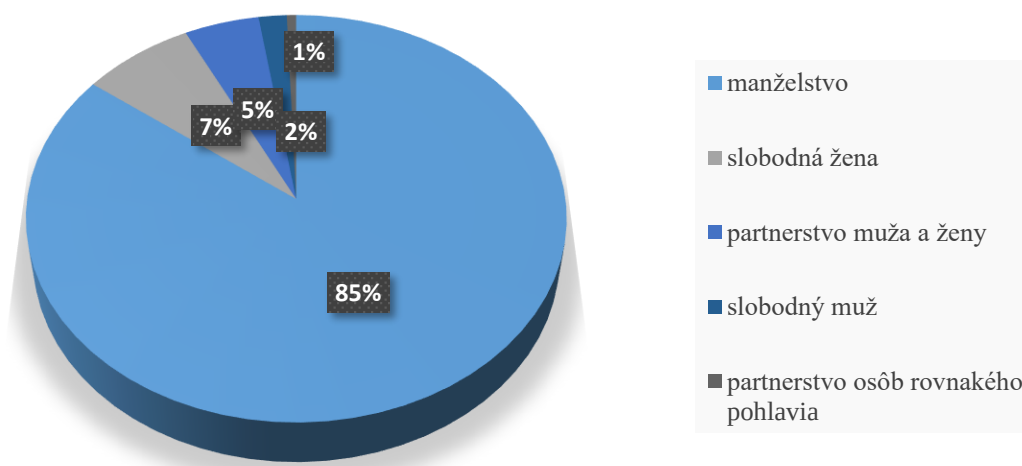
Graf č. 9

Vek partnera v čase podania žiadosti

Graf č. 10

Osobný stav v čase podania žiadosti

Práve druhá rovina dodržiavania poradia pri oslovovaní žiadateľov súvisí s osobným stavom žiadateľa. Konkrétne ide o **nerovnaký prístup k manželským párom a samožiadateľom (osamelým osobám)**. Ako sme už načrtli v úvode kapitoly, formulácia, že osvojiť si dieťa môže vo výnimočných prípadoch aj osamelá osoba, spôsobuje značné komplikácie pri jej výklade. Niektoré určené úrady chápu výnimočnosť prípadu už tým, že osoba splnila všetky požiadavky, absolvovala prípravu a bola zapísaná do zoznamu žiadateľov. To znamená, že k nej pristupuje rovnako ako k manželskému páru, čiže akonáhle je v rámci poradia na rade na oslovenie, tak je oslovená.

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava odporúča žiadateľom žijúcim v partnerskom zväzku vziať sa ešte pred zápisom do zoznamu žiadateľov (kvôli následnej zmene osobného stavu). K poradiu oslovovania manželských párov a samožiadateľov uviedli, že samožiadateľov v poradí nepreskakujú. Tzn. keď je napríklad samožiadateľka (osamelá žena) na šiestom mieste v zozname žiadateľov, volajú jej ako šiestej osobe, a nie až na záver po neúspešnom „vyčerpaní“ všetkých manželských párov. Nie je podľa nich etické, aby boli samožiadateľom ponúkané len deti, ktoré „nikto nechce“, ako by sa to mohlo stať v prípadoch, keď sú takýmto osobám ponúkané deti, o ktoré neprejavili záujem manželské páry zapísané v zozname. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trenčín oslovuje všetkých, či už samožiadateľov alebo manželské páry, podľa poradia – samožiadateľov nepreskakuje. Rovnaký prístup má aj Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Trnava, kde samožiadateľov

taktiež nepreskakujú. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Žilina sa domnieva, že status osamelej osoby sa už v čase zmenil, a tiež ich v rámci oslovovania nepreskakujú.

Na zvyšných určených úradoch uprednostňujú v rámci oslovovania manželské páry. Z tohto pohľadu, výnimočným prípadom, kedy by si osamelá osoba mohla adoptovať dieťa je prípad, ak je to úplne posledná možnosť pre dieťa. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Košice uviedol, že posledné cca. dva až tri roky ústredie práce usmerňuje určené úrady, aby uprednostňovali manželské páry pred samožiadateľmi. Tento postup uplatňuje aj Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Nitra, kde vychádzajú z toho, že zákonná úprava hovorí o tom, že rodinu tvorí muž a žena (manželský pár)³⁸ a dieťa má právo na kompletnú rodinu, preto samožiadateľov tiež „preskakuje“. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Prešov a Banská Bystrica postupujú v takýchto prípadoch identicky. Považujeme za potrebné pripomenúť, že – okrem už uvedenej, ďalšou zásadou zákona o rodine je tá, že „Rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. **Spoločnosť všetky formy rodiny všestranne chráni.**“³⁹

V prípade osvojenia dieťaťa na Slovensku ide o nerovnaký prístup k manželským párom a samožiadateľom (osamelým osobám) v procese ich oslovovania, resp. zachovávaní poradia v zozname žiadateľov o osvojenie. Pokiaľ zákon ustanovuje určité podmienky, ktoré musí záujemca o osvojenie splniť aby mohol byť zapísaný do zoznamu žiadateľov o osvojenie, a to bez ohľadu na to, či ide o manželský pár alebo osamelú osobu, po ich splnení a vydaní rozhodnutia o zapísaní do zoznamu žiadateľov o osvojenie, nesmie v nasledujúcom procese dochádzať k nerovnakému zaobchádzaniu spočívajúcemu napríklad v automatickom „preskakaní“ samožiadateľov.

Fakt, že ide o samožiadateľa sám o sebe nemá vplyv na schopnosť osoby byť vhodným rodičom; na zistenie tejto skutočnosti slúžia v procese osvojenia iné metódy ako samovoľné a nedôvodné preskakovanie samožiadateľov. Pokiaľ od začiatku celého procesu (od podania žiadosti) vyžadujeme od samožiadateľov plnenie rovnakých požiadaviek, ako od manželských párov, a **ak nakoniec takáto osoba absolvuje prípravu so zhodnotením, že je spôsobilá byť náhradným rodičom, právna úprava nie je efektívna a nezakladá odlišenie na rozumnom dôvode, ak následne nemá samožiadateľ rovnaké podmienky na možnosť skontaktovania sa s dieťaťom.**

³⁸ Čl. 1 zákona o rodine: Manželstvo je zväzkom muža a ženy. Spoločnosť tento jedinečný zväzok všestranne chráni a napomáha jeho dobro. Manžel a manželka sú si rovní v právach a povinnostiach. Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí.

³⁹ Čl. 2 zákona o rodine.

Určený úrad informuje žiadateľov o osvojiteľnom dieťati, ktoré by pre nich prichádzalo do úvahy najprv telefonicky. V tom čase dostanú o dieťati základné informácie s tým, že sa musia rozhodnúť, či si chcú prísť pozrieť spisovú dokumentáciu dieťaťa osobne na určený úrad. Nestáva sa, že by určený úrad žiadateľa nezastihol. Ak sa aj nedovolá, tak sa žiadatelia sami po nájdení zmeškaného hovoru ozývajú späť. V takomto prípade teda nedochádza k preskakovaniu poradia. Niektoré určené úrady majú zaužívanú prax, že žiadateľom na prvých miestach dávajú vopred vedieť, že v najbližšom čase môžu byť kontaktovaní s ponukou na sprostredkovanie kontaktu s dieťaťom.⁴⁰

V rámci ponuky sú k dispozícii aj fotografie dieťaťa a jeho video. Na základe takéhoto stretnutia sa žiadatelia rozhodnú, či sa chcú s dieťaťom stretnúť aj osobne - či chcú tzv. interakciu.

V prípade, ak odmietnu, určený úrad spíše záznam o tom komu sa pokúšal sprostredkovať kontakt s dieťaťom, a z akého dôvodu bol odmietnutý (záznam sa spisuje aj v prípade telefonického odmietnutia).

V prípade úspešnej interakcie, takýchto stretnutí nasleduje niekoľko. Ich priebeh sa vyhodnocuje a v prípade, ak sú stretnutia žiadateľa a dieťaťa bez problémov a žiadateľ po ich absolvovaní prejaví záujem zobrať si dieťa domov, pre oboch začína nová spoločná cesta.

Zákon o sociálnoprávnej ochrane určuje aj prípady, kedy dôjde k vyradeniu žiadateľa zo zoznamu žiadateľov. Okrem očividných dôvodov, ako je právoplatné osvojenie dieťaťa alebo vyradenie na vlastnú žiadosť, zákon prikazuje vyradenie aj v prípade, ak si napríklad žiadateľ neaktualizuje prípravu v určených prípadoch, ak sa zistí, že už nie je spôsobilý na vykonávanie náhradnej rodinnej starostlivosti, prípadne sa zistia ďalšie závažné skutočnosti na strane žiadateľa, ktoré sú v rozpore s účelom náhradnej rodinnej starostlivosti.⁴¹

⁴⁰ Napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Nitra, Úrad práce sociálnych vecí a rodiny Trnava

⁴¹ § 41 zákona o sociálnoprávnej ochrane.

4 Ďalšie zistenia

V priebehu preskúvania nastavenia systému vnútroštátnych osvojení v SR sme, okrem už spomenutých oblastí, narazili aj na otázky úlohy súdov v procese osvojenia. Hoci táto oblasť nebola predmetom realizovaného prieskumu, vyvstali nám viaceré, často sa opakujúce zistenia, ktoré uvádzame.

4.1 Úloha súdov v procese osvojenia

Podľa právnej úpravy, hlavnú rozhodovaciu úlohu v procese osvojovania majú sudy. Sudy sú tie, ktoré rozhodujú o tom, či je dieťa osvojiteľné, aj o tom, či ho možno zveriť do starostlivosti budúcich osvojiteľov (predosvojiteľská starostlivosť) a neskôr osvojiteľov (osvojenie). Tak **pracovníci určených úradov**, ako aj **záujemcovia o osvojenie**, v rámci odpovedí v dotazníku **viackrát poukázali na to, že súdne konania trvajú neprimerane dlho**.

Miestne príslušným súdom na konanie vo všetkých veciach týkajúcich sa osvojenia je súd, v ktorého obvode má dieťa v čase začatia konania bydlisko určené dohodou rodičov alebo bydlisko určené iným zákonným spôsobom. Ak takého súdu niet, je na konanie príslušný súd, v ktorého obvode sa dieťa zdržuje.⁴²

Prvým konaním, v ktorom vstupujú sudy do procesu osvojenia je **konanie o osvojiteľnosti dieťaťa**. Konanie o osvojiteľnosti dieťaťa sa začína na návrh, ktorý môže podať zákonný zástupca dieťaťa, ktoré spĺňa predpoklady na osvojenie podľa predpisov rodinného práva,⁴³ orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo zariadenie, v ktorom je dieťa umiestnené, alebo ho začne samotný súd v prípade ak zistí, že sú splnené predpoklady na osvojenie podľa predpisov rodinného práva, ak sa už nezačalo skôr na návrh.⁴⁴

V tomto konaní súd rozhoduje, či sú splnené všetky [podmienky na strane dieťaťa](#), o tom, či môže byť osvojené a či je prerušenie vzťahov v biologickej rodine a hľadanie novej rodiny je preň v najlepšom záujme. O osvojiteľnosti súd rozhodne najneskôr **do troch**

⁴² § 136 Civilného mimosporového poriadku.

⁴³ Predpoklady na osvojenie upravuje zákon o rodine v § 97 - § 103, medzi inými ide najmä o tieto predpoklady: osvojiť možno len maloleté dieťa, ak je osvojenie v jeho záujme; súhlas rodičov osvojovaného maloletého dieťaťa a pod.

⁴⁴ § 137 Civilného mimosporového poriadku.

mesiacov odo dňa začatia konania, pričom túto **lehotu možno predĺžiť najviac o tri mesiace**, ak rozhodnutiu súdu bránia vážne dôvody a objektívne príčiny.⁴⁵ Súd môže na návrh rozsudok o osvojiteľnosti zrušiť, ak dôjde k zmene pomerov. Návrh však možno podať len do času, kým nie je dieťa odovzdané na základe rozhodnutia súdu do starostlivosti budúcich osvojiteľov.⁴⁶

Pred rozhodnutím súdu o osvojení musí byť maloleté dieťa najmenej po dobu deviatich mesiacov v starostlivosti budúceho osvojiteľa.⁴⁷ **Konanie o zverení maloletého do predosvojiteľskej starostlivosti** je preto ďalším konaním, v ktorom rozhoduje súd. Môže sa začať len na návrh budúceho osvojiteľa a účastníkmi konania sú osvojované dieťa, jeho rodičia, prípadne poručník, osvojiteľ a jeho manžel.⁴⁸ O zverení maloletého do predosvojiteľskej starostlivosti súd rozhoduje uznesením pričom vo výroku uznesenia vymedzí rozsah práv a povinností budúceho osvojiteľa k maloletému.⁴⁹

Ak budúci osvojiteľ nepodá návrh na osvojenie maloletého dieťaťa najneskôr v lehote osemnástich mesiacov od zverenia maloletého dieťaťa do starostlivosti budúceho osvojiteľa, môže súd zrušiť predosvojiteľskú starostlivosť.⁵⁰

Prieskumom sme predovšetkým zistili, že **súdy v konaniach vo veciach osvojenia postupujú v rámci jednotlivých krajov na území Slovenskej republiky rôzne**, a že sa v rámci jednotlivých konaní vo veciach osvojenia objavujú prietahy v konaniach, ktoré vznikajú postupom súdov a ktoré značne komplikujú celý proces osvojenia dieťaťa.

Následkom prietahov na strane súdov v konaniach vo veciach osvojenia **je, že žiadatelia o osvojenie dieťaťa podávajú návrhy na súd na vydanie neodkladného opatrenia vo veciach osobnej starostlivosti o deti**⁵¹ preto, že rozhodovanie súdov o osvojení dieťaťa trvá dlhšie ako 6 mesiacov a zároveň preto, lebo kým súd nerozhodne o predosvojiteľskej starostlivosti, dieťa musí byť opätovne umiestnené v príslušnom zariadení.

⁴⁵ § 141 Civilného mimosporového poriadku.

⁴⁶ § 142 Civilného mimosporového poriadku.

⁴⁷ § 103 ods. 1 zákona o rodine.

⁴⁸ § 151, § 152 Civilného mimosporového poriadku.

⁴⁹ § 153 Civilného mimosporového poriadku.

⁵⁰ § 103 ods. 2 zákona o rodine.

⁵¹ Podľa § 367 Civilného mimosporového poriadku: Neodkladným opatrením vo veciach osobnej starostlivosti o maloletého môže súd nariadiť, aby ten, kto má maloletého pri sebe, maloletého odovzdal do starostlivosti toho, koho označí súd, alebo do striedavej osobnej starostlivosti, pričom o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia súd rozhodne najneskôr do siedmich dní od doručenia návrhu a v tejto lehote vyhotoví aj uznesenie.

Ďalším opakujúcim sa zistením v tejto oblasti bolo, že pri „medzikrajových“⁵² osvojeniach detí vznikajú problémy s miestnou príslušnosťou súdov a jednotlivé súdy si medzi sebou presúvajú miestnu príslušnosť na vybavenie vecí, čím sa celý proces osvojenia opäť predlžuje.

Celý proces osvojenia sa uzavrie právoplatným rozhodnutím súdu o osvojení dieťaťa. Konanie o osvojení možno začať len na návrh. O osvojení rozhodne súd bezodkladne, najneskôr do šiestich mesiacov od podania návrhu na osvojenie. Konanie možno predĺžiť, len ak z objektívnych príčin nemožno vykonať dôkazy.⁵³ Po právoplatnosti rozhodnutia súdu nová rodina funguje tak, akoby boli biologickou rodinou od začiatku.

4.2 Podpora rodín s adoptovaným dieťaťom

Vzhľadom na to, že osvojením vzniká medzi osvojiteľom a osvojencom rovnaký vzťah, aký je medzi rodičmi a deťmi a osvojiteľia majú pri výchove detí rovnakú zodpovednosť a rovnaké práva a povinnosti ako rodičia, stretli sme sa viackrát s otázkou podpory osvojiteľov zo strany štátu.

Z prieskumu nastavenia systému vnútroštátnych osvojení v SR vyplynulo, že právna úprava Slovenskej republiky neupravuje povinnosť kontroly starostlivosti o osvojené dieťa tak, ako je to napríklad pri povinnej šesťmesačnej kontrole výkonu pestúnskej starostlivosti zo strany súdov.⁵⁴

Hoci osvojením dieťaťa vzniká medzi dieťaťom a osvojiteľom rovnaký vzťah, aký je medzi rodičom a dieťaťom (v čom sa líši osvojenie od pestúnskej starostlivosti), osvojenie dieťaťa predstavuje výnimočnú situáciu v živote osvojiteľa, rovnako ako v živote osvojenca. Je preto na uváženie či by osvojiteľia a osvojenci nemali mať zákonom stanovenú možnosť, podmienenú ich záujmom, obrátiť sa na profesionála z oblasti psychológie v prípade akýchkoľvek otázok, ktoré vyvstanú po osvojení.

⁵² Situácia, keď sú osvojiteľia z iného kraja, ako je osvojované dieťa.

⁵³ § 145 Civilného mimosporového poriadku.

⁵⁴ § 50 ods. 6 zákona o rodine.

Záver

Po vykonaní prieskumu a dôkladnom oboznámení sa so všetkými faktormi, ktoré na proces osvojenia dieťaťa vplývajú, je **úplne zrejmé, prečo trvá tak dlho, kým sa záujemca o dieťa k tomu svojmu dieťaťu dostane**. Prvým a najviditeľnejším dôvodom je existujúci veľký **nepomer medzi deťmi, ktoré môžu byť osvojené** (okolo 400) a **počtom záujemcov o osvojenie dieťaťa** (okolo 1000 – počet zahŕňa aj tých, ktorí by boli ochotní si dieťa vziať do pestúnskej starostlivosti, avšak s výraznou počtovou prevahou v prospech výlučne osvojenia dieťaťa), pričom tento počet detí zahŕňa aj tie, ktoré už žijú v novej rodine, ale stále sa nachádzajú na zozname detí (budú tam do právoplatného rozhodnutia súdu o osvojení dieťaťa).

Tento faktor „nedostatku detí na osvojenie“ by sme mohli vnímať ako priaznivý ukazovateľ zabezpečovania starostlivosti o deti, pokiaľ by bol jediný.

Pri hlbšom skúmaní procesu osvojovania sa však odкрýva súbor dôvodov, pre ktoré sa mnohé deti na zoznam detí vhodných na osvojenie nedostanú a zároveň sa vynára z pohľadu ochrany práv dieťaťa alarmujúca skutočnosť, že v relatívne nízkom počte detí vhodných na osvojenie je len minimum takých, ktoré spĺňajú predstavu žiadateľov o tzv. „ideálnom type dieťaťa“ (pozri [3.1.1 Dotazník](#))

Je potrebné otvorene pomenovať fakt, že mnohé **deti musia niekedy aj značnú časť života stráviť v centrách pre deti a rodinu, lebo nie sú „dost’ dobré“, aby im niekto chcel vytvoriť nový domov**. Tak, ako som už skôr uviedla, samozrejme ani pre deti by nebolo dobré ak by sa dostali do prostredia, kde by neboli bezpodmienečne prijaté a ľúbené. Ako sme sa v prieskume presvedčili, strach z prijatia iného (neideálneho) dieťaťa často vychádza z nedostatku informácií, prípadne z tlaku okolia, z pretláčania negatívnych skúseností do popredia a z chýbajúcej priebežnej a individualizovanej práce so žiadateľmi/osvojiteľmi.

Tu vidím veľkú úlohu štátu vplývať na spoločnosť, aby sa miska váh priklonila viac na stranu potrieb detí, a preto **navrhujem ústrediu práce, aby preukázateľne zvýšilo osvetu o možnosti adopcie detí, ako aj potreby absolvovania prípravy a jej obsahu**.

S úspešnosťou procesu osvojenia dieťaťa úzko súvisí **dĺžka konania, ktorú výrazným spôsobom vedia ovplyvniť súdy**. Je preto v najlepšom záujme dieťaťa, aby

po úspešnom nájdení vhodnej rodiny pre dieťa došlo k čo najskoršiemu nastoleniu aj právnej istoty v podobe včasného, konečného rozhodnutia.

Ako už bolo uvedené, dôležitou časťou celého procesu osvojenia je **príprava záujemcov o osvojenie**. Zákon umožňuje výber subjektu, ktorý záujemcov pripraví a zároveň zistí, či by mohli byť vhodnými rodičmi vo všeobecnosti. Príprava v každom jednom subjekte, či už ide o úrad práce alebo o niektorú z mimovládnych organizácií, **má iný priebeh a často aj iný obsah**. Aj napriek existencii internej normy, v záujme transparentnosti a spravodlivosti celého systému, považujem za dôležité, **aby ústredie práce vytvorilo štandardy prípravy**, ktoré budú **záväzné pre všetky subjekty poskytujúce prípravu** a ktoré poskytnú nielen základný rámec priebehu prípravy, ale umožnia zároveň aj individuálny prístup k jednotlivým záujemcom o prípravu. Záujemcovia o prípravu si musia byť istí, že v každom jednom subjekte dostanú rovnako kvalitnú prípravu. Zároveň určenie minimálnych štandardov umožní ľahšie skontrolovať ich dodržiavanie a v prípade potreby umožní poskytnúť cieleň pomoc na zlepšenie kvality. S tým úzko súvisí aj časová dotácia prípravy. Zákonom určených minimálnych 26 hodín prípravy sa záujemcom o osvojenie často zdá veľmi veľa, resp. stretli sme sa so spochybňovaním potreby prípravy ako takej. Z pohľadu dieťaťa a jeho potreby zabezpečenia skutočne kvalitnej starostlivosti odzrkadľujúcej špeciálne potreby, ktoré dieťa z dôvodu straty biologickej rodiny má, si však musíme položiť otázku, či je to dostatočný čas/rozsah nielen na tzv. „otestovanie“ záujemcov, ale aj na sprostredkovanie všetkých potrebných informácií pre žiadateľov a na nadobudnutie potrebných špeciálnych kompetencií z ich strany. Neoddeliteľnou súčasťou prípravy je/mala by byť aj samotná praktická príprava **na príchod dieťaťa a vytvorenie rodiny pre akékoľvek dieťa, ktoré bude potrebovať starostlivosť**, nech už si vo svojom pomyselnom batôžku prinesie so sebou čokoľvek.

Prieskum ukázal, že samostatnú otázku tvorí aj **hľadanie rodiny pre dieťa**. V súčasnosti je nutné dodržiavať poradie v zozname žiadateľov, čím sa pri výbere vhodnej rodiny pre dieťa reflektuje len tá skutočnosť, že konkrétny žiadateľ prešiel prípravou skôr, prípadne sa zohľadňuje, či dieťa spĺňa požiadavky kladené žiadateľom, ktorý je na rade, teda bez individuálneho posúdenia vhodnosti konkrétnych žiadateľov pre samotné dieťa.

Osobitne sa potom na niektorých úradoch preskakuje poradie preto, že osloveným záujemcom by mal byť samožiadateľ(ka). Napriek tomu, že prejdú prípravou rovnako ako manželské páry, a teda sú posúdení ako vhodní na osvojenie dieťaťa (majú vytvorené

podmienky), pri sprostredkovaní kontaktu s dieťaťom s nimi polovica určených úradov automaticky zaobchádza iným, menej priaznivým spôsobom.

Navrhujem preto ústrediu práce, aby zjednotilo výklad o výnimočných prípadoch pri osvojovaní detí samožiadateľmi tak, aby nedochádzalo k ich preskakovaniu v poradí žiadateľov, ale v záujme efektívnej aplikácie právnej úpravy aby bola individuálne posudzovaná rozumnosť dôvodov na odlišné zaobchádzanie.

Zároveň navrhujem Ministerstvu spravodlivosti SR, ako gestorovi zákona o rodine, aby o vhodnosti rodiny pre dieťa rozhodoval tím odborníkov, s inšpiráciou napríklad z medzištátnych osvojení alebo aj z praxe Českej republiky. Uvedené opatrenie napomôže tomu, aby bol systém viac nastavený na to, že sa hľadá vhodná rodina pre dieťa a nie naopak.

Pri preskúvaní praxe sme od určených úradov zachytili požiadavky, ktoré by, podľa ich skúseností, pomohli k jednoduchšiemu a plynulejšiemu zabezpečovaniu náhradnej rodinnej starostlivosti. **Požiadavky na definovanie presných zdravotných diagnóz**, kedy dieťa nemôže byť osvojené, alebo ktoré by žiadateľa vylučovali z možnosti zapísania do zoznamu, by pravdepodobne uľahčili celkové posudzovanie spôsobilosti na jednej, či na druhej strane, ale stratilo by sa individuálne posudzovanie jedinečnosti každého jedného dieťaťa, ako aj každého jedného žiadateľa.

Vzhľadom na tlak zo strany žiadateľov o sprostredkovanie čo najmenších a zdravých detí sa otvorila aj otázka **ohraničenia veku samotných žiadateľov**, ktorý sa, na rozdiel od ich požiadaviek, v plynúcom čase mení. Riešenie tejto situácie by si vyžadovalo samostatnú analýzu, pretože by takýto postup mohol vzbudzovať pochybnosť o prítomnosti prvkov diskriminácie. Na druhú stranu treba uviesť, že aj viacero krajín, ako napríklad Dánsko, Fínsko, Portugalsko, Estónsko či iné, takúto hranicu ustanovenú má, a to nielen maximálny, ale aj minimálny vek (mimo dosiahnutia plnoletosti).⁵⁵

Napriek tomu, že hľadanie a zabezpečenie novej rodiny pre dieťa je náročnou cestou pre deti aj pre osvojiteľov, napriek tomu, že žiadatelia vnímajú časť procesu na tejto ceste

⁵⁵ Adoption of children in the European Union, Briefing, June 2016, dostupné na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI\(2016\)583860_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI(2016)583860_EN.pdf)

z ich pohľadu ako zdĺhavú a zbytočnú, **nemôžeme zabúdať na deti, lebo o tie ide v prvom rade.**